

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ.КИРИЛ И МЕТОДИЈ“
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ – СКОПЈЕ

Институт за безбедност, одбрана и мир
Последипломски студии од областа на мир и развој

-Магистерски труд -

**Улогата на воените сили за специјални операции
во справување со асиметричните закани**

Ментор:
Проф. д-р Тања Милошевска

Изработил:
Филип Гајдов

Скопје, 2021 година

„Во војна победаџа
мора да биде брза.
Ако победаџа е бавна,
лугеџо ќе се измораџ, моралоџ ќе ослабе.
Ојсадиџе џи исцрџувааџ силиџе;
џо оџежнувааџ џоходоџ,
џо џпрошаџ оџиџесџвеноџо боџаџсџво.
Ниеден народ никоџаш немал корисџ
од доџоџраџна војна“

Сун Цу

СОДРЖИНА:

1. Вовед	4
1.1 Проблем на истражување	4
1.2 Предмет на истражување	8
1.3 Досегашни истражувања	12
1.4 Цели и задачи	12
1.5 Дефинирање на основните поими	13
1.6 Основна хипотетичка рамка	15
1.7 Научна и општествена оправданост на истражувањето	16
1.8 Методи и техники на истражувањето	17
2. Поим на воени специјални сили и специјални операции	18
2.1 Основен поим на воени сили	18
2.2 Поим и создавање на специјалните сили	19
2.3 Дефинирање и карактеристики на специјалните операции	21
2.4 Мисија на силите за специјални операции	24
2.5 Ефикасност на употреба на специјалните операции	27
3. Еволуцијата и предизвиците на современите специјални сили	29
4. Асиметрични закани	40
4.1 Поим и класификација на ризиците и заканите по безбедноста	40
4.2 Поим и содржина на асиметричните безбедносни закани	41
4.3 Компаративна анализа на хибридното и асиметрично војување преку теоријата на хаос и мрежно-центричната теорија на војување	49
4.4 Конвенционални наспроти асиметрични закани	53
4.5. Карактеристики на структурата на асиметричните актери	55
5. Улогата на воените сили за специјални операции во справување со асиметрични закани	59

5.1 Задачи, карактеристики и способности на воените сили за специјални операции.....	59
5.2. Доктрина на превенција- превентивно асиметрично војување	62
5.2.1. Судири со низок интензитет	64
5.2.2. Тајни операции	65
5.3. Улогата на специјалните единици во борбата со тероризмот	66
6. Специјални сили на најмоќните држави во светот	74
6. 1. Американски специјални воени единици	74
6.2. Руски специјални воени сили.....	77
6.3 Специјални воени сили на други земји.....	78
6.4 Опрема и вооружување за извршување на специјални операции.....	79
6.5 НАТО команда за специјални сили	81
7. Воените сили за специјални операции во справување со асиметрични закани на Р.С.Македонија	83
7.1. Силите за специјални операции и нивната улога во одбраната на Р.С.Македонија	83
7.2. Силите за специјални операции и нивната улога за време на конфликтот од 2001 година	86
7.3. Силите за специјални операции и нивното учество во меѓународни операции.....	87
8. Заклучок	89
9. Користена литература.....	93

1. Вовед

1.1 Проблем на истражување

Безбедносната состојба во глобални рамки е динамична, комплексна и тешко предвидлива. Современите закани се главно од хибридна природа и се под големо влијание на процесот на глобализација. За разлика од традиционалните ризици и закани, хибридните закани, освен конвенционалните, вклучуваат и криминални и асиметрични закани. Дополнително, сè поголема закана претставува злоупотребата на информатичката технологија и заканите и ризиците во сајбер просторот, како и организираниот криминал.¹

Поширокото размислување на природата на асиметрични закани подразбира развој и примена на методи на загрозување на безбедноста кои се различни од претпоставените концепти или тактика и доктрина кои ја применуваат од страна на противникот. Асиметричноста во одбраната и безбедноста може да се разгледува низ искажаната несразмерност во развиеност и поседување на воена технологија, зашто постојат многу примери во историјата на војување во текот на 20-ти век. Исто така, асиметричноста може да се надгледува и од гледна точка на диспропорционално изразена борбена волја, поддршка на населението и борбениот морал на спротивставените страни. Организационата симетричност може да биде исто така од големо значење, и во поединечни случаи може да придонесе за делумна компензација на технолошката асиметричност. Како значајно, одредени автори исто така наведуваат и асиметричност во трпението, истрајноста и временските перспективи, која е посебно значајна во конфликтите на спротивставените страни кои имаат различни културолошки перцепции на војување².

Една од главните карактеристики на асиметричните закани се согледува преку тоа што организаторите, субјектите на асиметрично делување,

¹ Долгорочен план за развој на одбранбени способности (2019-2028), Министерство за одбрана, Република Северна Македонија, достапно на: <http://www.mod.gov.mk/wp-content/uploads/2019/10/%D0%94%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%A1-2019-2028-finalna-verzija.pdf>

² Metz, S., Johnson, D., V. (2001). *Asymmetry and U.S. Military Strategy: Definition, Background and Strategic Concepts*, Strategic Studies Institute, USA.

организацијата, државите избегнуваат со своето делување да стапат во директен, отворен вооружен конфликт со државата која е цел на делување, односно го избегнуваат класичниот начин на војување. Во случај кога носителите на асиметричното делување се организирани, поддржани или упатени од страна на други држави – спонзори, тие делуваат против државата која е жртва според воочените слаби точки во општеството, социјално економскиот и политичкиот живот, како и според поединечни слаби критични точки на инфраструктурата на одредена држава, или на системот на одбрана и безбедност. На овој начин носителите на асиметричните закани се потенцијални реализатори на хибридна форма на војување каде што спонзорот ја остварува, и посредува реализацијата со туѓи интереси.

Практично, асиметричниот пристап се базира на користење на противничката слабост, користење на иновативни, нетрадиционални тактики, оружје и технологија и може да се примени во сите нивоа и видови на војување-стратешки, оперативни и тактички, како и низ целиот спектар на воени операции³.

Анализата на субјектите на делување, покажува дека асиметричното војување може да се планира, спроведува и управува врз основа на државните и недржавните субјекти. Практично, можеме да кажеме дека асиметријата претставува појавна форма на спорот со низок интензитет, флексибилност, прилагодување и неконвенционалност на субјектот, средства, методи и начини на делување во рамките на остварување на поставените цели.⁴

Истовремено, асиметричното војување може да се препознае во преовладувачката мрежна форма на организирање на носителите на дејствување (на пример Ал Каеда), како и во делот на неконвенционалниот пристап во организирање на акциите, користење на средства, но и употреба на современата технологија, посебно во делот на комуникација, мотивација и регрутирање на нови истомисленици и медиумски и интернет промоции на своето делување и идеја. Асиметричните закани со своето дејствување покриваат тесен, конкретен дискурс на социјалниот живот и определени се

³ The Joint Staff. (1999). *Joint Strategy Review*, Washington, DC, p.2.

⁴ Види повеќе: Steven Metz. (2001). *Strategic Asymmetry*, *Military Review*, Army University Press, Kansas, USA.

според примарното делување кон физичките објекти и населението, со надополнета психолошка и информативна порака.

Иако денес не постои општо прифатена дефиниција за тоа што се подразбира под асиметрични закани, од наведените дефиниции можеме да ги издвоиме следните заеднички карактеристики:

- нерегуларноста на асиметричните закани (употреба на сила, на начин спротивно на правилата на меѓународното хуманитарно право и одредбите од меѓународните договори);

- асиметричните закани го користат факторот на изненадување (користење на воена и невоена технологија на начин на кој спротивната страна не очекува, со тешко предвидливи или непредвидливи последици);

- на асиметричните закани многу тешко може да им се одговори пропорционално, додека силен и диспропорционален одговор, може и да ја зајакне спротивната страна;

- поголемиот дел од асиметричните закани не се насочени кон постигнување на физичка контрола над територијата и не се потпираат врз груба употреба на сила, туку се фокусираат на искористување на слабите страни на противникот;

- целите на асиметричното војување не се ограничени само на воените цели, туку и на политичките, економските, социјалните и психолошките аспекти на противникот.⁵

Тековно, асиметричните закани, главно, вклучуваат тероризам, неконвенционални тактики или герилско војување, употреба на оружје за масовно уништување, кибернетичка војна и информатичка војна. Во поново време во оваа група се вметнуваат и урбаното војување, како и крстосувачките, односно балистички проектили со кои се применува стратегија на дејствување на простор на кој се нема пристап.⁶

Во изменетите околности на опкружувањето во Европа, па и пошироко, модерните армии немаат задача само за заштита на територијалниот

⁵ Златко Кузманов (2019). „Новите димензии на војната во контекст на глобалните предизвици“, *Меѓународен дијалог: Исток-Запад*, Меѓународен центар за славјанска просвета-Свети Николе.

⁶ Сергеј Цветковски. (2014). Трансформација на војувањето низ призма на асиметричноста, *Годишен зборник*, вол. 67, Филозофски факултет, Скопје.

интегритет на земјата, туку се и во функција да одговорат на неконвенционалните закани кои најчесто се транснационални.⁷

Ова јасно кажува дека и Македонија мора да ги реформира и трансформира своите системи според побарувањата на новото време поради изменетата безбедносна средина (приматот на неконвенционалните безбедносни закани), а и заради потребите од придонес со сили во меѓународните операции.

Според новата формација, Командата на специјалните сили се реструктурира и сите сили за специјална намена на Македонија влегоа во составот на Баталјонот на специјални сили. Освен што треба да ги остварува мисиите за одбрана на земјата од агресија извршена од надвор, оваа единица е наменета со цел поддршка на полициските единици во справување со сите видови асиметрични закани кои би можеле да влијаат врз внатрешното дестабилизирање на државата, како и за поддршка на надворешната политика на државата при изведување заеднички операции на земјите членки на НАТО во соработка со останатите сојузнички држави.

Баталјонот на Армиските „волци“ (баталјонот на Специјални Сили) се насочува на три стратешки приоритети:

- Прво, имплементација на одредбите од стратешкиот одбранбен преглед и подготовка на единицата да го поддржи военото и политичкото раководство согласно уставните обврски.
- Второ, фокус на исполнување на НАТО-мисиите за специјални операции со посебен акцент на градење капацитети за военото асистирање и одговор на асиметричните и хибридни закани и,
- Трето, унапредување на стандардните оперативни процедури за крос-секторско дејствување како државен капацитет за време на мир, кризна и воена состојба.⁸

Идните вооружени сили 2028 ќе се обучуваат, ќе се опремуваат, ќе се развиваат и ќе одржуваат способности и капацитети и за асистенција на

⁷ Нацев З. Петровски Д. (2009). *АРМ кон НАТО-концептуален период и организационен развој*, Филозофски факултет, Скопје, стр. 58.

⁸ Методи Хаџи Јанев. (2019). Армиските „волци“ и „ренџери“-тивки и невидливи чувари на нашата сигурност, *Опсервер*, достапно на: <https://opserver.mk/izdvojuvame/armiskite-volci-i-rendzheri-tivki-i-nevidlivi-chuvvari-na-nashata-sigurnost/>

другите владини институции и организации во услови на природни и технички катастрофи, и асистенција при справување со закани и ризици по безбедноста на државата предизвикани од недржавни актери.⁹

Со оглед на изменетата безбедносна средина и борбата против асиметричните закани, постојат повеќе безбедносни структури кои се подготвени да одговорат на овие закани. Овде влегуваат полициските, воените територијална одбрана, национална гарда, доброволни воени формации и останатите организации кои се дел од целокупниот систем на безбедноста. Во овој труд би се задржал на воените сили за специјални операции, и нивната оправданост или неоправданост, со оглед на нивната специфичност при самата селекција, обука и големото вложување во нив, како најсоодветен одговор на новите безбедносни закани.

1.2 Предмет на истражување

Заканата од воена агресија од страна на друга држава врз Македонија на краток, на среден и на долг рок е малку веројатна. Најзначајни ризици со кои се соочуваме се асиметрични, хибридни, сајбер-закани и други невоени закани, вклучувајќи ги и оние предизвикани од недржавни вооружени актери (криминални групи, странски финансирани екстремисти, странски борци, повратници и терористи). Ниту една земја не е имуна на овие ризици, бидејќи овие ризици не ги препознаваат државните граници. Злонамерните активности преземени од недржавни актери ќе бидат непредвидливи, нејасни, брзи и динамични. Иако по природа тие се асиметрични, хибридни или со низок интензитет, вистинската опасност е можна ескалација и прелевање во регионот.¹⁰ Со вакво сфаќање на противникот, може да се согледа ефикасноста на оперативната вештина на државите, т.е. колку тие правилно ги насочуваат

⁹ Долгорочен план за развој на одбранбени способности (2019-2028), Министерство за одбрана, Република Северна Македонија, достапно на: <http://www.mod.gov.mk/wp-content/uploads/2019/10/%D0%94%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%A1-2019-2028-finalna-verzija.pdf>

¹⁰ Стратегиски одбранбен преглед на Република Македонија 2018, *Кон членството на НАТО и „Игни вооружени сили 2028*, Министерство за одбрана на Република Македонија, достапно на: <http://morm.gov.mk/wp-content/uploads/2018/07/%D0%A1%D0%9E%D0%9F-%D0%BC%D0%BA%D0%B4-%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%B7%D0%B8%D1%98%D0%B0-05-07-2018.pdf>

елементите на национална моќ во форма на безбедносни политики за справување со асиметричните закани.¹¹

Таквите групи може да ја користат територијата на соседните земји како основа за инфилтрирање и закани по суверенитетот и територијалниот интегритет на Република Македонија.¹²

Предмет на истражување ќе претставува анализа на улогата на специјалните сили во справување со асиметричните закани со цел воспоставување на долгорочен мир и стабилност.

Во трудот ќе биде анализирана командата на силите за специјални операции во НАТО која е формирана на 1 Март 2010 година која е одговорна за специјалните единици како и за специјалните операции предводени од НАТО алијансата како и успехот на борбените полиња.

Посебен акцент ќе биде ставен на развојот на капацитети за специјални сили во Македонија кои согласно постоечките способности и капацитети за специјални операции ќе поминат низ фазна трансформација во Баталјон на специјални сили во согласност со Планот за трансформација.¹³ Според тоа до крајот на 2022 година, Полкот за специјални операции ќе престане да постои и иницијална оперативна способност на Баталјонот на специјални сили ќе биде во третата фаза на развој на елементите од новата структура на сили до средината на 2023 година.

Целта на трансформираниите способности на силите за специјални операции ќе останат предмет на придонес во НАТО-водените операции и мисии.

Македонија декларираше единици и состави на АРМ на располагање за операции предводени од НАТО, од кои повеќето ги имаат исполнето

¹¹ Вељовски Ѓорѓи (2018). *Примена на оперативната вештина и елементите на оперативен дизајн во борбата против современиот тероризам*, докторска дисертација, Воена академија.

¹² Стратегиски одбранбен преглед на Република Македонија 2018, *Кон членството на НАТО и „Игни вооружени сили 2028*, Министерство за одбрана на Република Македонија, достапно на: <http://morm.gov.mk/wp-content/uploads/2018/07/%D0%A1%D0%9E%D0%9F-%D0%BC%D0%BA%D0%B4-%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%B7%D0%B8%D1%98%D0%B0-05-07-2018.pdf>

¹³ Долгорочен план за развој на одбранбени способности (2019-2028), Министерство за одбрана, Република Северна Македонија, достапно на: <http://www.mod.gov.mk/wp-content/uploads/2019/10/%D0%94%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%A1-2019-2028-finalna-verzija.pdf>

критериумите за евалуација на НАТО и се сметаат за „борбено подготвени“. Овој придонес ќе се одржува и понатаму покрај останатите и со два тимови на специјални сили (12 лица во секој тим).¹⁴

Земајќи ги предвид националните безбедносни побарувања, Баталјонот на специјални сили ќе се развива во насока на постигнување на интероперабилност со силите за специјални операции на земјите-членки на НАТО.

Во овој труд ја анализирам мисијата и задачите на силите за специјални операции, односно нивната улога во директни акции, специјално извидување и воено асистирање. За градење на сили за специјални операции клучен е квалитетот а не квантитетот на силите кое се дополнува исто така со постојаното усовршување и опремување на силите со кое би се следеле во чекор новите видови на закани и постојаните промени на борбените поле.

Карактеристики кои го одликуваат секој припадник на овие елитни единици се: високо ниво на психо-физичка подготвеност, оспособен за ракување со секаков вид на вооружување, оспособен да може да одлучува и да дејствува самостојно, оспособен за работа во тим, висок степен на општа култура и да зборува повеќе светски јазици, да биде доверлив и да знае да соработува со други сили, и да има висок степен на вештини во комуникација.

Во овој труд ја анализирам улогата на воените ССО (сили за специјални операции) и нивната улога на контролирање на конфликтите со низок интензитет пред истите да ескалираат. Воедно, би се определиле денешните закани каде што покрај дејствувањето на таканаречени осамени волци или помали терористички групи кои имаат ограничени цели. На сцената се уште се активни големите терористички организации како што е на пр: Ал Каеда со која што организација тероризмот постана глобална закана каде што мора да се вклучат воени сили односно помалкубројни сили ССО кои што би го одржувале конфликтот со низок интензитет. Со овие воени сили за специјални

¹⁴ Стратегиски одбранбен преглед на Република Македонија 2018, *Кон членството на НАТО и „Игни вооружени сили 2028*, Министерство за одбрана на Република Македонија, достапно на: <http://morm.gov.mk/wp-content/uploads/2018/07/%D0%A1%D0%9E%D0%9F-%D0%BC%D0%BA%D0%B4-%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%B7%D0%B8%D1%98%D0%B0-05-07-2018.pdf>

операции кои би дејствувале пред ескалација или во почетна фаза на конфликтот би било излишно да се ангажираат конвенционални воени единици, што пак од друга страна претставува и цел на поголемите терористички организации кои што со употреба и ангажирање на големи сили би го претвориле конфликтот од низок во конфликт со висок интензитет. После нападите во Франција интензивно посебно во европските држави се става акцент на зајакнување на елитните единици и нивно опремување, кои во содејство со полициските сили би ја зајакнале јавната безбедност или урбаната безбедност на европските држави. Но како што истакнав во внатрешни конфликти секако овие сили би дејствувале во координација со полициските сили кои што имаат поголеми овластувања од воените. Затоа морам да истакнам дека при одговор на современите закани доколку војската односно конвенционалните единици не се обучени за неконвенционална борба, само би се зголемила штетата и би се дошло до несакани ефекти и ескалација на конфликтот, така да неопходно е во вакви операции да се користат специјалните сили.

Одбранбените и воените организации се соочија со нови закани и предизвици со нови мисии и задачи а тоа се:

- операции базирани на знаење, операции различни од војна и војни како операции;
- трансформација на пополната на армиските сили од регрутен систем, кон целосно професионални сили;
- армиските сили извршуваат хуманитарни, полициски и други задачи;
- работа во мулти - културно и сложено опкружување со повеќе актери (владини и невладини национални и меѓународни организации, хуманитарни организации, развојни агенции и др).¹⁵

Исто така во овој труд преку примери и лично искуство ги анализирам досегашните операции и мисии кои се извршуваа надвор од државата, односно

¹⁵ Златко Кузманов (2019). „Новите димензии на војната во контекст на глобалните предизвици“, *Меѓународен дијалог: Исток-Запад*, Меѓународен центар за славјанска просвета-Свети Николе.

операции кои придонесуваат за меѓународниот мир и безбедност. Секако во овие мисии за борба против меѓународниот тероризам беа употребени силите за специјални операции кои што успешно и на највисоко ниво ја одработија својата задача. Овие состави иако релативно млади во нивното постоење се покажаа како адекватен одговор на сите оние закани и постојаните промени од неконвенционални тактики и средства кои беа употребувани од страна на терористичките организации.

1.3 Досегашни истражувања

Со оглед на недостатокот на научна опсервација на воените специјални сили од оваа перспектива, анализата на улогата на воените специјални сили за справување со асиметричните закани е основна определба на овој труд за да понуди свој придонес кон постојните истражувања, но во исто време да придонесе за разбирање на начините на кои општествените актери го конструираат општествениот свет и му даваат своевидно значење.

1.4 Цели и задачи

Општата цел на ова истражување е научна дескрипција, анализа и идентификација на улогите на силите за специјални операции во справување со асиметричните закани.

Посебни цели:

- Анализа на способностите на современите воени специјални сили, нивните задачи и начин на употреба.
- Идентификација на најдобрите практики за справување со асиметричните закани.
- Посебна цел е да се претстави способноста на воените специјални сили и да се укаже на можноста на нивната употреба како и на значењето кои тие можат да го имаат во асиметричното војување.
- Воочување на различните начини на употребливост на овие сили, значењето и влијанието кои можат да го имаат врз текот на судирот

преку пример на неколку операции кои ги реализирале специјалните сили во светот.

- Да се утврдат идните чекори и приоди за рана идентификација и справување со асиметричните закани.

Со оглед на целите, основни **задачи** на истражувањето се следниве:

- Да се проучат и анализираат асиметричните закани и нивните основни карактеристики.
- Да се потенцираат намената, задачите и способностите на силите за специјални операции со посебен осврт на Полкот за специјални операции на Македонија.
- Да се утврдат разликите помеѓу употребата на конвенционални и неконвенционални сили во справување со асиметрични закани.
- Идентификација на силните и слабите страни на природата на асиметричните закани.

1.5 Дефинирање на основните поими

➤ *Специјални операции*

Специјалните операции се операции кои се изведуваат во војна, но и во мир, самостојно или заедно со конвенционални воени сили, други владини служби и агенции и/или со државата на чија територија се изведува операцијата кои може да вклучуваат операции со бунтовнички или нередовни сили. Специјалните операции се реализираат заради остварување не само на политички цели, туку и за поддршка и примена на дипломатски, информациони, економски и други инструменти на национална моќ.¹⁶ Тие се изведуваат во секакви услови, услови на војна, мир или конфликти независно или во координација со конвенционалните сили а се карактеризираат со висок степен на тајност, прикриеност и национална важност. Исто така овие операции ќе овозможат победа врз далеку помоќни конвенционални сили со употреба на мала организирана сила со што ќе се постигне голем ефект без ангажирање на конвенционалните сили.

¹⁶ Joint Publication 3-05 Special Operations. (2011), достапно на: <https://fas.org/irp/doddir/dod/jp3-05.pdf>

➤ ***Сили за специјални операции***

Силите за специјални операции се посебно селектиран и обучен персонал кои се наменети за извршување на специјални операции во секакви временски и теренски услови на било која точка во светот со цел уништување или онеспособување на непријателските сили, цели од голема важност, заземање на клучни точки или места од посебна важност и извидување и собирање на информации. Завземаат клучна улога во интегрирањето во безбедносниот систем како одговор на асиметричните закани предизвикани од неправилното војување (герилски движења, тероризам, бунтовништво, организиран и транснационален криминал). Силите за специјални операции и нивниот развој во сите современи армии се од клучно значење и се клучен елемент за исполнување на оперативни и стратегиски цели со минимализирање на употребата на сила и одржување на конфликт со низок интензитет.

➤ ***Асиметрични закани***

Асиметричните закани подразбираат развој и примена на методи на загрозување на безбедноста различни од претпоставените концепти, тактика или доктрина.

Со поимот асиметрични закани се означуваат закани кои се сметаат како неконвенционални во однос на „традиционалните“ воени закани. Денес не постои единствена дефиниција за асиметрични закани. Може да се издвојат неколку дефиниции, кои повеќето се од американско потекло. Според Здружената доктрина на Армијата на САД¹⁷, асиметричните конфликти се дефинираат како операции кои меѓусебно ги изведуваат различни сили.

- ***Конвенционалното војување*** е форма на војна спроведена со користење на конвенционално оружје на бојно поле и тоа помеѓу две или повеќе држави во отворена конфронтација. Општата цел на

¹⁷ Barić, S., Barić, R. (2011). „Asimetrično ratovanje i vojne doctrine“, Veleučilište Velika Gorica, Velika Gorica. *US Joint Publication 1*, Joint Warfare of Armed Forces of the United States.

конвенционалното војување е да ја ослабне или уништи војската на противникот, со што ја негира нејзината способност да се вклучи во конвенционална војна.

- **Неконвенционалното војување** е специфична воена операција, односно, тоа не претставува само инверзија на конвенционалното како што најчесто се мисли. Неконвенционалното војување може да се применува против државни или недржавни актери. Основна воена цел на неконвенционалното војување е намерно инволвирање и влијание врз учеството на цивилното население во неконвенционалните воени операции¹⁸. Од друга страна неконвенционалното војување согласно воената доктрина на САД, а општо прифатена и во воената доктрина на НАТО се дефинира како: специјални операции во борба против урбана и неурбана герила во определен простор¹⁹.
- **Ирегуларното војување** е дефинирано како акт на насилство со употреба на државни и недржавни актери за легитимност и влијание на релевантните популации. Ирегуларното војување фаворизира индиректен и асиметричен пристап иако може да примени цел спектар на воени и други капацитети со цел да се намали противничката моќ, влијание и волја. Ирегуларното војување е инхерентен, долготраен конфликт. Одговорот кон овие предизвици и справување со нив бара заеднички активности на сите инструменти на национална моќ.

1.6 Основна хипотетичка рамка

Врз основа на општиот пристап на проблемот и врз основа на веќе поставените цели во ова истражување ќе ја поставам следнава општа хипотеза:

Воените сили за специјални операции имаат комплементарна улога во промовирање на мирот и безбедноста преку справување со асиметрични закани.

¹⁸ Ѓорѓи Вељовски. (2015). Оперативна вештина и нерегуларно војување. Релевантност на оперативната вештина вопротивобунтовничките операции, *III*, Министерство за одбрана на Р. Македонија.

¹⁹FM 3-05.201. (2007). (S/NF) Special Forces Unconventional Warfare (U), p. 22-24.

Посебни хипотези:

- ✓ По завршувањето на Студената војна и спектакуларното прикажување на западната конвенционална огнена моќ и технологија големите сили продолжија да ги следат стратешките цели додека истовремено се грижат за минимизирање на ризикот за нивните конвенционални вооружени сили.
- ✓ Поголемиот дел од асиметричните закани не се насочени кон постигнување на физичка контрола над територијата и не се потпираат врз груба употреба на сила, туку се фокусираат на искористување на слабите страни на противникот.
- ✓ Целите на асиметричното војување не се ограничени само на воените цели, туку и на политичките, економските, социјалните и психолошките аспекти на противникот.
- ✓ Прифаќање на асиметричниот карактер на идните војни би значело нова фаза во еволуцијата на војување и поголема примена на воените сили за специјални операции.

1.7 Научна и општествена оправданост на истражувањето

Општествената правданост на истражувањето се гледа во тоа што оваа теза ќе има за цел да го процени степенот и можноста за појава на асиметрични закани. Исто така, ќе ги разгледа и анализира стратегиите во справување со асиметричните закани и концептот на истите. Конечно, оваа истражување ќе сугерира понатамошни можни начини за примена на приодот за решавање на асиметричните закани како и превенција на истите. Овој труд ќе понуди интердисциплинарно и критичко разбирање, анализа на причините и последиците од широк спектар на асиметрични закани кои имаат влијание врз глобалната, регионалната и индивидуалната безбедност.

1.8 Методи и техники на истражувањето

Низ овој труд, со цел добивање на една систематизирана целина би применил неколку методолошки постапки на собирање, анализа и интерпретација на податоците, во контекст на современите научно-методолошки пристапи на истражување, за на крајот да добиеме една систематизирана целина.

Покрај квалитативната анализа на релевантни теориски извори, како основна методолошка постапка односно техника за собирање на податоци ќе користиме анализа на содржина на публикации, извештаи, конференциски материјали, извештаи и анализи на невладини организации, агенции за испитување на јавното мислење, тинк-тенкови и државни институции итн., а како методолошки постапки за анализа и интерпретација на податоците ќе примениме аналитичко-синтетички метод на анализа. Во контекст на анализата на содржина ќе се фокусираме на толкување на официјалните документи, како и на текстови, написи, публикации, различни статии, дневни весници, списанија и анализа на содржините од интернет страни, кои се однесуваат на предметот на истражување.

Преку анализа и интерпретација на податоците во овој труд очекувам да се добијат квалитативни податоци, со кои преку соодветна обработка би дошол до верификација на хипотезите и остварување на целта на истражувањето.

2. Поим на воени специјални сили и специјални операции

Во оваа глава се утврдуваат општите поими за воените сили, како и потребата од водењето и улогата на специјалните операции преку теоретски дел и низ неколку примери за успешно изведени специјални операции во светот и кај нас.

2.1 Основен Поим на воени сили

Воените сили се државни воени сили оспособени и опремени за водење на вооружени борби. Тие се важен дел од националната безбедност. Големината, опременоста и составот на воените сили зависи од државната политика, геополитичката положба, воената доктрина и др. Во најголем број држави воените сили се состојат од: копнена војска, воена морнарица и воздухопловни сили (во Русија постои и воена компонента на ракетни сили за стратешки намени, а во САД морински корпус и сл.). Воените компоненти обично се делат на родови и служби а тие на специјалности.²⁰

Поимот на воени сили во меѓународното воено право е поширок во однос во војната на копно од 1907 година и Женевските конвенции за заштита на жртвите од војната од 1949 година. Воените сили ги опфаќаат копнените, морнаричките и воздухопловните сили и сите останати вооружени формации (полиција, територијална одбрана, национална гарда, доброволни воени формации) кои според прописите на одредени земји служат за одбрана на државата. За дел од воените сили се сметаат и организираниите движења за отпор кои и припаѓаат на завојуваната страна, без разлика за која страна се борат, под услов да имаат соодветна хиерархија или раководство, отворено да носат оружје и препознатливи ознаки како и да дејствуваат во согласност со воените закони.

²⁰ Oružane snage. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. достапно на: <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=45632>>.

Современите воени сили се повеќе ја напуштаат традиционалната улога на одбивање од можна агресија и водење на војна и се повеќе стануваат фактор за регионална и поширока безбедност преку меѓународна воена соработка и сојузи, како и учество и дејство во различни меѓународни операции и заеднички воени вежби. Воените сили исто така даваат поддршка на цивилните институции во кризни состојби како што се елементарни непогоди и други несреќи од големи размери.

2.2 Поим и создавање на специјалните сили

Во воените кулуари под поимот специјални сили се подразбираат мали, внимателно селектирани и одбрани офанзивни борбени воени или паравоени групи и единици, кои што со своите специјални вештини стекнати преку обуката низ која што минуваат се вклучуваат во операции кои што конвенционалните сили не можат да ги извршат, или би ги извршиле со поголеми потешкотии. Што се однесува до тактиката која што ја користат специјалните сили секако дека таа е неконвенционална, согласно со заканите со кои што се соочуваат, односно закани од неконвенционален тип. Во поширока смисла на поимот специјални сили се подразбираат и диверзантските, извидувачките, воздушно-десантните и другите елитни воени единици кои што дејствуваат длабоко зад непријателските линии. Водењето на специјална војна секако подразбира широк спектар на дејствија во кои се вклучени и голем број на организации, разузнавачки служби, владини и невладини агенции и друго. Денес е општоприфатено дека специјалните сили се тупаницата и се први на удар кога се работи за директно ангажирање во воени операции во одреден критичен момент, и затоа скоро сите држави во светот располагаат со помал или поголем број на ваков вид на воени сили.

Низ историјата на војувањето специјалните сили одиграле важна улога секогаш кога целта била да се изненади непријателот и да му се зададе удар од местото од кое најмалку очекувал или пак да се изврши одреден вид на саботажа и тоа било на определен начин замена за конвенционалниот начин на војување. Иако денешните современи сили воглавно настанале од искуствата од Втората светска војна тие влечат корени уште од почетоците на организираното војување. Примери за ваков вид на воени организации може

да се најдат уште од периодот п.н.е. како што се трупите на Хамилкар Барса (249 година п.н.е.), кои што биле обучени да извршат и по неколку офанзивни дејствија во текот на еден ден, преку римските флоти кои со посебно одбрани луѓе извршувале извидувачки и командни мисии. Исто така нинџите во Јапонија биле користени за разни задачи како што се шпионски мисии, извидување, атентати и други видови на специјални задачи. Како пример во стариот завет се зборува и за диверзанти, како и за тоа дека израелскиот крал Гидеон за борба против племето Медијанци со арапско потекло извршил селекција на луѓе кои што живееле источно од реката Јордан, како би создал една флексибилна единица спремна за напад со изненадувачки фактор или препад. Овој метод е својствен и за денешните современи воени сили за специјални операции. Селекцијата ја извршил на тој начин што најпрво ги вратил дома оние војници кои што се исплашиле, потоа останатите ги повел до реката, а тие преовладани од жедта, заборавајќи на околината скокнале во водата. По извршената селекција од вкупно 32000 војници останале само 300 со кои што го нападнал и поразил племето Медијанци²¹.

Уште многу други примери на копнени и поморски диверзанти можат овде да се напоменат кои со нивната пожртвуваност, истрајност, лојалност и вештини низ историјата допринеле за создавање на денешните ССО, командоси, ренџери и други елитни единици. Редоследно „копнени специјалци“ или командоси биле основани во Јужна Африка кон крајот на 19 век, потоа во II Светска војна единици од ваков вид биле формирани од страна на германската армија, па во 1940 година од страна на Британската армија, во 1941 година Италијанската армија, додека Американците ја создале својата прва единица командоси дури во 1942 година „Ренџер“. За просторите на Балканот може да се каже дека исто така дејствувале диверзантски единици и тоа во 19 век во Србија (четници), Македонија (комити), во Грција (андарти), како и партизаните кои учествувале во воените дејствија за време на II Светска војна. Тие применувале диверзантски тактики својствени за помали групи, спротивставувајќи се на големи и добро организирани борбени непријателски единици

²¹ Михајло Михајлович и Станислав Арсич. (2003). *Специјалне снаге света: организација, обука, наоружање*, Војска.

Поморските диверзанти непостоеае се до Првата Светска војна кога единствено Италија ги формирала своите Инкрусори, додека во Втората Светска војна Америка ги формирала амфибиските извидувачи во склоп на морнарицата. Од тогаш па до денес следуваа развој на поморските диверзанти во склоп на морнариците на повеќето држави во светот. Овде се вбројуваат: американските Фоки, луѓе-жаби (Frogman) во Данска, морнарички-нуркачки сквадрон во Полска, шведските подводни нуркачи и многу други²².

2.3 Дефинирање и карактеристики на специјалните операции

Како што кажав во воведот а и со општо прифатената дефиниција можеме да кажеме дека специјалните операции се операции кои се изведуваат во војна, но и во мир, самостојно или во соработка со останатите безбедносни сили. Ова се операции кои ги извршуваат посебно организирани структури, обучени и специјално опремени, воени и паравоени структури и сили за постигнување на одредени цели. Целите кои се постигнуваат со изведување на овие специјални операции се политички, економски, воени и психолошки. Овие операции се изведуваат на неконвенционален начин најчесто длабоко во непријателската територија или позади непријателските линии, а се извршуваат со или без поддршка од сопствените сили или од конвенционалните сили. Се карактеризираат со прикриеност, низок интензитет и национална важност. За да ги одвојам неконвенционалните од конвенционалните операции, суштински овие операции се разликуваат по степенот на физичкиот и политичкиот ризик, како и по тоа што се изведуваат независно од пријателската поддршка, но од друга страна и голема зависност од деталните разузнавачки информации кои што се еден од клучните елементи во успешноста и остварувањето на целите на овие операции.

Како примери за детални и добро обработени разузнавачки информации би посочил два примера и тоа прво операцијата „Neptun spear“ извршена од страна на тимот 6 од америчките фоки која што имаше за цел

²² Михајло Михајлович и Станислав Арсич. (2003). *Специјалне снаге света: организација, обука, наоружање*, Vojska.

ликвидирање на првиот лидер и основач на „Исламистичката милитантна група- Ал Каеда“. Целата процедура на собирање, анализа и обработка на разузнавачките податоци за извршувањето на оваа операција траела цели десет години, односно од нападите на кулите близначки во 2001 година па се до денот на ликвидацијата на Осама Бин Ладен во 2011 година. Самата процедура за добивање на релевантни и потврдени информации била многу обемна со процесуирање на голем број на луѓе поврзани со Осама како и потрошени десетици милиони долари. Но на крај сепак трудот бил исплатлив и овие информации биле потврдени со извршување на самата операција од страна на тимот на америчките фоки кој што по добиените информации незабележано се инфилтрирал на пакистанска територија каде и што и била реализирана целта односно ликвидацијата на лидерот на најголемата милитантна група Ал-Каеда.

Вториот пример кој што ќе го образложам во врска со важноста на веродостојни разузнавачки информации е од учеството во мисијата „Слобода за Ирак“ од страна на македонските сили за специјални операции на која мисија во една од ротациите учествував. Имено во првата ротација била изведена операцијата под кодно име „Млекара“ за која што имало разузнавачки податоци дека во една напуштена фабрика се состануваат луѓе од милитантните и терористички организации кои дејствувале на територијата на Ирак. Врз основа на добиените податоци била изведена операција од страна на еден од тимовите при што со поставување на внатрешна заседа биле уапсени сите лица за кои имало информации.

Исто така за разлика од конвенционалните операции а врз основа на теоријата на специјални операции на Вилијам Х Мекрејвен²³, со употреба на овие операции се постигнува успех врз многу поголеми сили со употреба на многу помала сила. Овие специјални операции или специјално војување кое што било употребувано уште од дамнешно време, и каде што била заменета доктрината на силна огнена моќ во третата генерација на војување, веќе е интегрирано во доктрината на сите современи и модерни армии во денешно време и е една од клучните алатки во четвртата генерација на војување или главните закани од неконвенционален карактер (тероризам, бунтовништво, пролиферација на оружје за масовно уништување или герилски движења). Сето

²³ Вилијам Х Мекрејвен пензиониран американски генерал со четири звезди кој извршувал служба како деветти командир во американската команда на специјални сили од август 2011 до август 2014 година.

ова произлегува од фактот што во денешно време, или време на глобализација војните немаат јасно прецизирана територија или борбено поле на кое би се одвивале операциите, и немаат почеток и крај ниту, време, а со самото тоа најдобар одговор на ова неконвенционално војување би биле добро употребените специјални операции.

Теоретски земено, поголема предност во воените операции има оној што се брани, но специјалните операции се базираат или се потпираат врз основа на „релативна супериорност“ која би се постигнала уште во фазата на планирање. Доколку во фазата на планирање односно при самиот процес на планирање, воените планери би успеале да дојдат до релативна супериорност, тоа би значело значителна предност на военото поле и поголема шанса за победа. Ова би морало да се постигне затоа што специјалните операции се изведуваат со значително помал број на воени сили или персонал, отколку непријателот, и оттука мора до детали да се испланира клучниот момент во секоја операција, кој што клучен момент и би се зачувал. Од ова јасно произлегува дека сето ова се однесува за неконвенционални, а не за конвенционални сили и истото не важи за нив.²⁴

Шест принципи се важни за да сето ова би се постигнало и би било издржливо а тоа се:

- 1) изработка на едноставен план,
- 2) повторување до совршенство,
- 3) безбедност на силите,
- 4) изненадување,
- 5) брзина и
- 6) фокусирање кон целта на мисијата.

Сето ова се протега низ сите фази на операцијата и тоа: планирањето, подготовката и извршувањето. При изведување на специјалните операции мора да се поминат сите принципи, и не смее да постои избегнување или импровизација на некој од наброените принципи затоа што тоа би било погубно за самата операција и би водело кон неуспех. Заради сето ова многу е сватливо зошто конвенционалните сили неможат да ги следат и испочитуваат шесте принципи, а тоа е затоа што сили од голем размер неможе да имаат

²⁴ Вељовски Ѓорѓи (2010). Теорија и практика на специјалните операции, *Штџиџ*, бр.5, Министерство за одбрана на Р. Македонија.

едноставен план, ниту да дејствуваат брзо и прикриено а најмалку да се постигне усогласеност помеѓу војниците. Поради тоа, ако се планираат вакви типови на операции кои ги наметнува четвртата генерација на закани, а тоа се закани кои што се водат помеѓу државите и идеолошките недржавни актери, мора да знаеме дека истото може да се изведе само со сили наменети за ваков тип на операции. Затоа за да се избегнат конвенционалните сили за операција воените планери, најчесто тежнеат да ги користат специјалните операции и пред да ескалира конфликтот, но и затоа што истиот се држи со низок интензитет и има многу мали шанси да прерасне во конфликт со висок интензитет.

2.4 Мисија на силите за специјални операции

Силите за специјални операции во своето делување и при извршување на операциите имаат три основни мисии кои што се база во скоро сите современи армии во светот, а тие се:

1. Директни акции
 2. Специјално извидување
 3. Воено асистирање
- Директните акции се основа на повеќето од задачите кои ги изведуваат силите за специјални операции, и истите вклучуваат борбени дејствија со мал интензитет со примена на посебни тактики и техники, но на цели кои се претходно дефинирани и утврдени и имаат стратегиско или оперативно значење како и тоа што имаат многу голема важност за понатамошниот тек на развивање на конфликтот. Овие акции или операции се карактеризираат по тоа што се временски ограничени, што значи имаат однапред одредено време за навлегување, извршување на задачата и извлекување. Методите на директните акции се:
 - Заседа
 - Препад
 - Упад
 - Снајперски мисии

- Откривање и маркирање на цели за гаѓање со воздухоплови или артилерија
- Самостојни саботажи и др.

Директните акции не можат да се споредат со конвенционалните напади затоа што кај директните акции нивото на физички и политички ризик е многу поголемо, како и тактиката и техниката на употреба на сила, и прецизноста на извршување заради остварување на специфична цел. Цели на директните акции се:

- Завземање на клучен терен
 - Завземање и уништување на оперативни и стратегиски цели
 - Заробување на лица
 - Спасување на лица
 - Запленување на средства
 - Дејство при потреба од ограничена и прецизна употреба на сила и др.²⁵
- Специјално извидување е карактеристично кај специјалните единици, затоа што се потребни специјално обучени тимови, како и специјална опрема за извршување на задачата. Овие извидувања се карактеристични по тоа што се изведуваат длабоко на непријателска територија, самостојно и со можност да преминат и во директни акции. Само колку за споредба, стратегиското извидување и специјалното се разликуваат единствено по важноста на целта која што им е дадена како задача или барање за извидување. Информациите кои се собираат се од голема важност и може да имаат влијание врз динамиката на јавното мислење, затоа овие задачи се со највисок степен на тајност и класификација. Исто така специјалните единици ги извршуваат овие задачи и за сопствени потреби кои им претходат по добивање на одредени задачи.
 - Специјалното извидување подразбира:
 - Идентификација на клучни објекти
 - Собирање на информации на важни цели

²⁵ SOF Reference Manual, Army Command and General Staff College, Introduction to Special Operations, Version 2.1.

➤ Давање на поддршка на конвенционалните единици кои што немаат таков капацитет во своите редови.²⁶

- Улогата на употреба на военото асистирање е голема. За да се разбере подобро улогата на специјалните единици и влијанието, како најдобар пример би го земал истото можеби не како директен, туку како индиректен пристап, каде што со мал број на луѓе и средства се инвестира на подолг рок, со постигнување на стратегиски ефекти. Ова не е ништо ново и како активност се употребува уште од времето на Првата Светска војна каде што одредени воени групи биле насочувани кон спротиставените страни.

Ова асистирање се постигнува со градење на капацитети и способности на пријателски сили и сојузник во одбраната, обука, едукација, опремување и советување и поддршка во мир и за време на војна.

Како што напоменав спектарот на мисиите кои го извршуваат силите за специјални операции е многу поопширен од трите основни задачи. Други задачи кои ги извршуваат се:

- Неконвенционална борба
- Субверзија
- Саботажа
- Разузнавачки активности
- Противбунтовничка борба
- Противтерористичка борба и др.²⁷

Со оглед на брзите промени во начинот на војување кои земаат сè поголем зафат на меѓународната сцена, и кои што начини се сè почесто употребувани од големиот број на терористички организации Мора да се земе во предвид дека со сигурност ќе постои потребата од зголемување на специјалните сили за извршување на специјални операции, бидејќи тие се оние што му овозможуваат на политичкото водство избегнување на ризик од јавно неодобрување и употреба на конвенционални сили.

²⁶ United States Code, Title 10, Armed Forces, section 167, “Unified Combatant Command for Special Operations Forces, достапно на: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2017-title10/pdf/USCODE-2017-title10.pdf#page=184>

²⁷ Special Operations Core Activities, Curtis E. Lemay Center for Doctrine Development and Education, 2020.

2.5 Ефикасност на употреба на специјалните операции

Во последните две децении сведоци сме на зачестени терористички и криминални дејствија, кои што користат најразлични начини и дејства како би стигнале до посакуваната и зацртана цел. Како одговор на овие насилни дејствија секако се специјалните операции кои што го завземаа првото место на пиједесталот во успешно справување и решавање. Неколку примери за успешно изведени специјални операции од доменот на силите за специјални операции кои би ги издвоил се:

- ✓ Спасувањето во Сомалија, каде што Американските сили за специјални операции успешно ослободиле двајца заложници кои биле киднапирани од страна на сомалиските пирати во октомври 2011 и биле држени во заложништво се до јануари кога биле ослободени.²⁸
- ✓ Нападот за ликвидирање на Осама Бин Ладен кој бил изведен од страна на американските фоки (специјализирани за извршување на контратерористички операции) и кој завршил со неутрализирање на лидерот на Ал-Каеда.²⁹
- ✓ Ликвидацијата на Абу Мусаб-ал Заркави каде што во здружена операција на силите за специјални операции поточно тимови од британските и америчките сили, кои после неколку месеци следење и лоцирање на најбараниот терорист во Ирак конечно го лоцираат и со помош на авион од типот Ф-16 на американското воздухопловство е нападната и уништена локацијата каде што се криел. Во операцијата освен ал-Заркави биле ликвидирани најмалку уште 5 други лица.³⁰
- ✓ Спасувањето на Џесика Линч која што после нејзиното заробување во Ирак, каде поминала неколку денови како воен заробеник (POW), била спасена и ослободена од страна на американските сили за специјални

²⁸ Chris Lawrence (2012) U.S. special forces rescue Somalia aid workers, *CNN*, достапно на: <https://edition.cnn.com/2012/01/25/world/africa/somalia-aid-workers/index.html>

²⁹ Jennie Cohen (2021). The Storied History of SEAL Team Six, the Secret Unit That Killed Bin Laden, April 16, *History*, достапно на: <https://www.history.com/news/the-secret-unit-that-killed-bin-laden>

³⁰ Leigh Neville. (2011). *Special Operations Forces in Iraq*, Osprey Publishing.

операции и како таков е прв пример на ослободување на жена која што била воен заробеник.³¹

- ✓ Операцијата во Еритреја во 1998 година- Американските сили за специјални операции од составот на Маринскиот корпус извршиле операција со цел ослободување на цивили, кои што биле затекнати во Еритреја после конфликтот кој што избувнал помеѓу Еритреја и Етиопија. За време на оваа операција биле ослободени вкупно 172 лица од различни држави во светот.³²

³¹ Tom Vanden Brook (2016) Expert questions Silver Stars for SEALs in Jessica Lynch rescue, May 16, *Military Times*, достапно на: <https://www.militarytimes.com/2016/05/16/expert-questions-silver-stars-for-seals-in-jessica-lynch-rescue/>

³² Leigh Montgomery (2012). Famous US Special Forces operations, *The Christian Science monitor*, достапно на: <https://www.csmonitor.com/USA/Military/2012/0125/Famous-US-Special-Forces-operations/Eritrea-1998>

3. Еволуцијата и предизвиците на современите специјални сили

“Генерално, во битка употреби ги редовните воени сили за да се бориш; но употреби ги нерегуларните сили за да победиш”³³

Уште од античко време, користењето на воените сили за спроведување на специјални операции било императив за одбраната на една нација. Како одговор на сегашните асиметрични закани кои што рedefинираа како се водат битките во современото опкружување, војските и владите ги сменија начините на справување со овие закани. Во денешното непредвидливо опкружување, специјалните единици (СЕ) се логичен одговор за справување со новите кризи создадени од тероризам и конфликти.³⁴ Така, важно е да се поврзе технолошкиот напредок со човечкиот капитал за да се победи противникот. Со релевантен одговор и прецизно управување со кризи за ублажување на ризиците на сите нивоа, специјалните единици денес мораат да бидат подготвени да се вклучат и да одговорат на повеќедимензионални закани, во сите ситуации и во секое време.

Еволуција на специјалните единици

Операциите на СЕ постојат од античко до денешно време. Од специјалните операции спроведени од Спартанците до двете светски војни, па до сегашната „Војна против тероризмот“, специјалните операции се вклучени во скоро секоја војна во текот на историјата. Поради оваа причина, ќе ја поделиме анализата за еволуцијата на СЕ во три епохи и тоа:

Прва епоха - Од Прва светска војна до Втора светска војна

Во Првата светска војна, развојот во делот на специјалните операции се појавил во различни делови на светот, за да одговори на зголемените политички предизвици низ цела Европа. Ова создало зголемена потреба за

³³ Sun Tzu. (1963). *The Art of War*, trans. by Samuel B. Griffith, London: Oxford University Press, p 91.

³⁴ Alistair Finlan. (2003). “Warfare by Other Means: Special Forces, Terrorism and the Grand Strategy”, *Small Wars and Insurgencies* Vol. 14, No. 1, pp 92–108.

операции на мали единици, со цел да се унапредат стратешките одбранбени цели на нациите.

Меѓу првите единици на „Специјалните сили“ формирани за време на Втората светска војна е германскиот „Бранденбург“, единица што била користена за специјални операции во 1939 година. Додека Германија ги користела специјалните единици за да ги напаѓа сојузниците, Британците се уште ги развивале и проширувале операциите на СЕ во Втората светска војна. Како дел од воената стратегија на тогашниот британски премиер Винстон Черчил за неутрализирање на германските војници,³⁵ Черчил дал специфична насока за поставување на специјално обучени трупи во војната, затоа што целосно ја разбрал важноста на единиците што може да создадат огромна штета, наспроти нивното мало учество. Оваа насока довела до создавање на специјални единици како што се Командосите, Специјалната воздушна служба (САС) и Групата за длабинско пустинско војување (ЛРДГ) кои ја поставиле сцената за неконвенционално војување.³⁶

Создавањето на СЕ значително се зголемил за време и по Втората светска војна, каде што СЕ станале глобален феномен, бидејќи тие биле парадоксално „родени во криза од позиција на слабост“. ³⁷

Британските и американските сили дадоа пример, како клучните воени единици можат да се движат кон специјални операции. Ова било очигледно за време на Втората Светска војна, кога американската армија го создала Специјалниот центар за војување, кој се развивал во неколку групи на СЕ, што се користеле првенствено за лоцирање на советските штабови и нуклеарните инсталации.³⁸ Исто така, во тој момент, природата на конфликтот преминал во ера кога нуклеарното оружје се користело како медиум за разнишување на рамнотежата на силите меѓу државите.

³⁵ Colin Gray. (2005). *Another Bloody Century: Future Warfare*, London: Orion Books Ltd.

³⁶ Mark Lloyd (1995). *Special Forces: The Changing Face of Warfare*, London: Arms and Armour.

³⁷ Bernd Horn and Tony Balasevicius (eds.), (2007). *Casting Light on Shadows: Canadian Perspectives on Special Operation Forces*, CA: Dundurn Group, p 117.

³⁸ Joel Nadel and J.R Wright. (1994) *Special Men and Special Missions*, UK: Stackpole Books.

Втора епоха - По Втората светска војна до пред 11 септември 2001 година

После Втората светска војна, драматичниот раст на развојот и ангажманот на специјалните единици низ целиот свет се должел на зголемените побарувања за специјални операции. Со создавањето на повеќе специјални единици ширум светот, драматичниот раст, заедно со обемните барања за неконвенционална војна, бил засилен со успехите на бројните операции, особено во операциите „Рација“ и „Извидување“. Со доза на сомнеж, операциите „Рација“ и „Специјални извидувања“ станаа „обележје“ на специјалните операции. Во 60-тите до 70-тите години од минатиот век, Виетнамската војна создаде хаос на политичкиот и идеолошкиот фронт. Ова предизвика експоненцијално зголемување на новите можности во противтерористичките единици во 70-тите години на минатиот век, каде што очигледниот недостиг на разузнавачки информации во операциите доведе до голема реорганизација на заедницата на СЕ на САД, и се појавија нови противтерористички тимови како резултат на ослабување на можностите на СЕ.³⁹ Од ерата на Студената војна, кога терористичките активности се зголемија, специјалните единици биле успешно ангажирани во неколку наврати и во меѓународен и во локален контекст за да се справат со „нови“ ситуации како што се бомбашките напади, атентати и, особено, киднапирање на авиони во Европа и земјите од Блискиот исток.⁴⁰ Ова беше очигледно во 70-тите години на минатиот век, што резултираше со голема димензионална промена во природата на специјалните операции. За тоа време, меѓународните терористи имаа континуирани обиди за киднапирање на воздухоплови во Атина, Рим и Цирих. Олимписките игри во Минхен, Западна Германија во 1972 година и особено терористичкиот напад од 1975 година врз седиштето на ОПЕК во Виена, Австрија,⁴¹ тие испратија јасен и очигледен сигнал за опасностите од тероризам. Така, логично е да се каже дека дури и со привремениот пад на СЕ по војната во Виетнам, неизвесноста од глобалните терористички настани даде уште поголем акцент на специјалните операции и единици.

³⁹ Derek Leebaert (2006). *To Dare and to Conquer: Special Operations and the Destiny of Nations*, from Achillesto Al Qaeda, Back Bay Books, p 555.

⁴⁰ Colin Gray (2007). *Another Bloody Century: Future Warfare*, Phoenix Press.

⁴¹ Bernd Horn and Tony Balasevicius. (2007). *Casting Light on Shadows: Canadian Perspectives on Special Operation Forces*, CA: Dundurn Group, p 104.

Експоненцијалното зголемување на терористичките активности во 70-тите имаше двојни ефекти врз државите. Од една страна, постоеше истакната причина за зајакнување на можностите на нивните СЕ. Од друга страна, беше тешко да се предвидат точните намери на противникот, бидејќи политичките превирања и конфликтите меѓу народите беа широко распространети. Како и да е, контра-терористичките единици решително реагираа на повикот за должност во нивните области на способност и структурни случувања. На пример, САС реагираше на потребата критичните сили да се справат со операции на урбаните аеродроми и противтерористички операции, и го развија своето анти-терористичко крило за контрареволуционерно војување во 1973 година, по што американските сили ги создааа своите „црни“ оператори именувани како „Делта“ сили во 1977 година⁴². Слично на тоа, американската морнарица во 1980 година го разви својот елитен тим ШЕКС во СЕАЛ кој се фокусираше на „црните“ операции.⁴³ И покрај постепеното формирање на реномираните сили како што се Делта Форс и САС или анти терористичко крило за контрареволуционерно војување, одговорот кон тероризмот (во 70-тите години на минатиот век) беше бавен,⁴⁴ и покрај забележителните противтерористички спасувања и успеси, како што е спасувањето на киднапираниот авион на Ер Франс од страна на Ентеб во 1976 година од страна на Израелските командоси, и успешното спасување на заложниците на иранската амбасада од страна на САС во 1980 година.

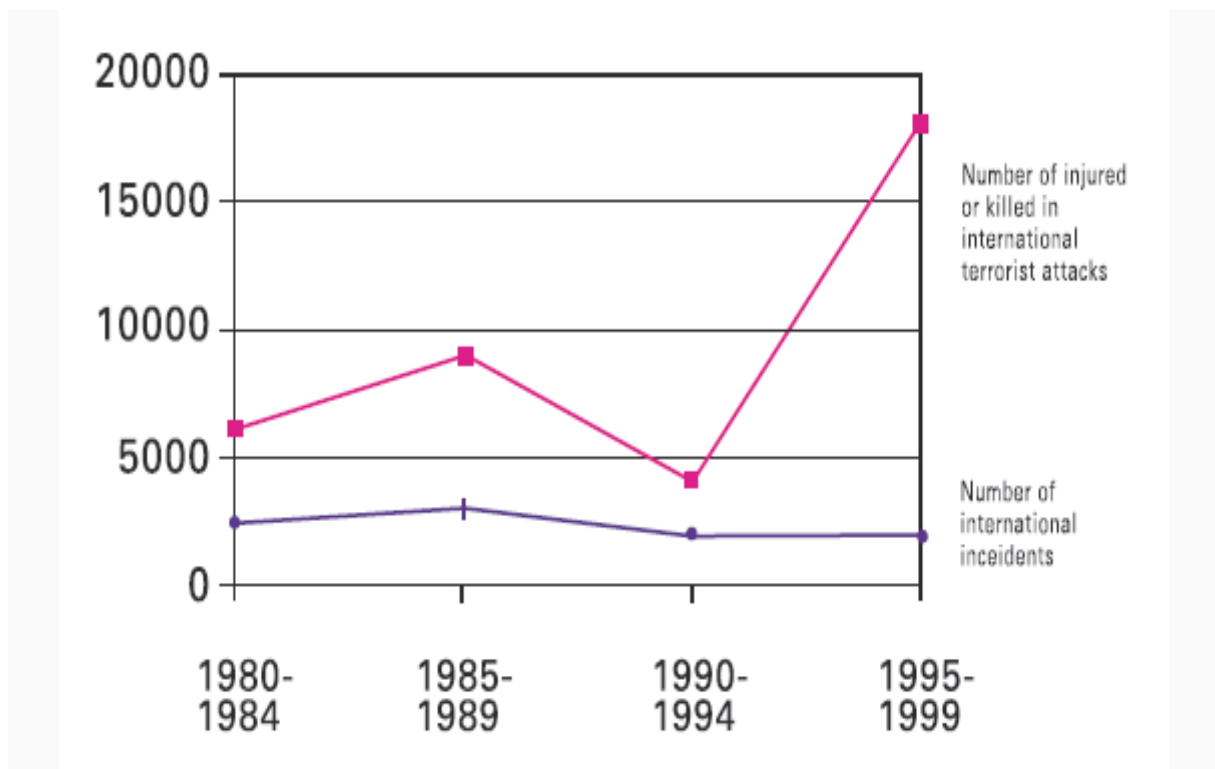
Со огромна несигурност на западните региони, исполнети со социјални и политички последици, 80-тите претставуваа поголема можност за ангажирање на специјалните единици во стратешките кампањи. Пример за тоа е распоредувањето на САС на Фокландските острови како поддршка на главната кампања на Велика Британија за враќање на теренот. Исто така, американските СЕ реагираа во операцијата „Само причина“ кога Америка ја нападна Панама со Првата команда за специјални операции, водејќи критични мисии среде големата војна. Деведесеттите години беа времиња кога се водеа повеќе војни.

⁴² Делта силите се формирани како елитна трупа на Американските специјални сили и примарни задачи им се директни акции и контратерористички операции.

⁴³ Leebaert (2007). *To Dare and to Conquer: Special Operations and the Destiny of Nations, from Achilles to Al Qaeda*, Back Bay Books, p 554.

⁴⁴ Robin Neilands. (1997). *In the Combat Zone: Special Forces since 1945*, London: Weidenfeld and Nicolson, p 206.

Иако постојат многу начини да се гледаат 90-тите години на минатиот век во контекст на СЕ, клучните елементи на операциите и обуките на СЕ остануваат релевантни до овој датум.⁴⁵ Јасната промена на конвенционалната војна кон тероризам од помал обем во 90-тите години подразбира дека СЕ не можат да се борат конвенционално; тие треба да ги победат неконвенционалните закани со ограничени ресурси и неконвенционален одговор. Терористичките групи станаа поотпорни на конвенционалните методи на одговор. Не само што имаше значително зголемување на стапката на жртви, туку и подготвеноста на терористите за вршење напади драматично се зголеми⁴⁶ (види слика 1).

Слика 1: Зголемување на терористичките напади во 90-тите години на минатиот век

⁴⁵ William McRaven. (1996). *Case Studies in Special Operations: Theory and Practice*, US: Presidio Press.

⁴⁶ Countering the Changing Threat of International Terrorism". (2000). *Report from the National Commission on Terrorism*, p5.

Трета епоха - Војна против тероризмот

Денес, глобализацијата има напредувано скоро на секое ниво - економски, културолошки, воено, па дури и јазично. Милениумот создаде нови граници во технологијата со развојот на интернетот позициониран како клучен двигател за промена низ организациите ширум светот. Слично на тоа, природата на терористичките закани исто така се промени и сè уште се менува за да стане уште поасиметрична. Од 11ти Септември, популарниот израз „Војна против тероризмот“ создаде ново стратешко опкружување.⁴⁷ Се правеа напори СЕ да искористат стратешки удари за обезглавување на предводниците на Талибанците / Ал Каеда во планините и руралните области на Авганистан. Со падот на Талибанците за неколку месеци, тимовите на СЕ ги постигнаа своите цели со тоа што беа „многу одговорни, фокусирани и креативни под непредвидливи, опасни ситуации“.⁴⁸

Уште поважно е да се напомене реализацијата на асиметричната војна што ја користи противникот за да создаде уништување, од терористички до востанички напади во различни делови на земјината топка. Во оваа смисла, очигледна последица на сегашната „Војна против тероризмот“ е зголемениот поттик специјалните единици да се спротивстават на асиметричните закани. Иако СЕ нашироко се перцепираат како сила на избор за повеќето нации со цел да ги совладаат терористите,⁴⁹ примарната грижа тука е да се укаже дека навистина нема „брз лек за пораз на непријателот“.⁵⁰

⁴⁷ Alistair Finlan. (2009). *Warfare by Other Means: Special Forces, Terrorism and the Grand Strategy*, Routledge.

⁴⁸ James Eggensperger. (2004). “How far is too far? Lessons for Business from Military Teams”, *Team Performance Management*, Vol. 10, No. 3/4, pp 53–59.

⁴⁹ Hy S. Roinstein. (2006). *Afghanistan and the Troubled Future of Unconventional Warfare*, US: Naval Institute Press.

⁵⁰ Rohan Gunaratna (ed.) (2003). *Terrorism in the Asia-Pacific: Threat and Response*, Singapore: Eastern Universities Press, p 17.

Клучни елементи на специјалните сили
„не беа нашите бројки, туку нашите идеи беа
тие што направија голема разлика“⁵¹

- Офицер на САС, кампања Дофар

Бидејќи конвенционалните операции стануваат сè повеќе испреплетени со специјалните операции во денешната воена средина,⁵² може да се доведе во прашање релевантноста на денешните СЕ. Дали СЕ се уште релевантни во сегашниот безбедносен пејзаж? Што ги прави посебни денес? За да се одговори на овие прашања прашања во перспектива, следниве предуслови се поставени како основа за анализа:

Клучни принципи на специјалните сили се:

- 1) Припадниците на СЕ напредуваат во нивната еволуција и предизвици, исклучителни квалитети и напредни множества на вештини за исполнување на стратешките цели на земјата домаќин.
- 2) Припадниците на специјалните единици се високо прилагодливи и независни индивидуи, кои можат да работат меѓусебно со други безбедносни агенции.
- 3) СЕ не може да се формираат масовно и мора внимателно да се управуваат.

За единиците на специјалните операции успешното извршување на мисијата е сè - ова нив ги прави извонредни. Потрагата по извонредност во нивната обука и својствената култура ги прави „највредните средства на бојното поле“, кои можат „да успеат во непријателски, двосмислени и неконвенционални средини“.⁵³

Во сегашното поле каде што изобилува асиметричната војна, употребата на специјалните единици за спротивставување на непредвидливите закани е

⁵¹ Sergio Miller. (1993). “Special Forces – A Future?”, *RUSI Journal*, August, p 70.

⁵² Horn and Balasevicius (eds.). (2007). *Casting Light on Shadows: Canadian Perspectives on Special Operation Forces*, CA: Dundurn Group.

⁵³ Dick Couch. (2007). *The Chosen Soldier: The Making of a Special Forces Warrior*, New York: Three Rivers Press, p 5.

особено важна заради вештините и квалитетите што ги поседуваат. Без ова основно прилагодување, спротивно е да се постигнат мисиите, а да не се спомене реакцијата и прилагодувањето на променливите ситуации во битката. Со високи нивоа на организациска посветеност, уникатни вештини, вродени способности и само-мотивација,⁵⁴ способностите на СЕ за решавање на проблемите се исклучително клучни во операциите за одговор при итни случаи и неконвенционалното војување. При едно истражување дојдено е до клучно согледување кое вели дека конвенционалното војување користи картезијански или редукционистички пристап за решавање на некој проблем. Овој пристап користи алатки како што се формули, обрасци и „норми“⁵⁵ за да обезбеди ментално толкување и заклучок. Но, суштината на СЕ зависи од интуицијата, вештините и сите нивни способности колективно да ги решаваат проблемите со „влегување на полето и најдобро искористување на она што може да биде лоша ситуација“.⁵⁶ Како резултат, СЕ треба да бидат обучени да бидат исклучително самостојни и ефективни импровизатори и да преземаат иницијатива без изречни команди во операциите, како и во кризните ситуации. Од овие гледишта, доволно е да се каже дека институционализацијата на СЕ на глобално ниво не е од суштинско значење само за државите. Интеграцијата и развојот на СЕ сега може да се сфатат како воена иновација за поддршка на стратегиите за национална безбедност во нивната потрага кон спротивставување на заканите, за постигнување глобален мир и стабилност.

Специјалните единици учат од тековните кризи и ги избегнуваат склоностите за повторување на сите постапки, рутини и детални планови, со цел „повторна употреба“ пред сè. Покрај ефикасно спротивставување на заканите, една од најистакнатите предности на СЕ е да реагираат прецизно во итни случаи во криза. Истражувачите Леонард и Хјуит сметаат дека во процесот на одговор за време на криза, менталното разбирање што се појавува

⁵⁴ Christopher Coker, (2007). *The Warrior Ethos: Military Culture and the War on Terror*, US: Routledge; Susan L. Marquis (1997). *Unconventional Warfare: Rebuilding the U.S. Special Operations Forces*, US: The Brookings Institution.

⁵⁵ John Kiszely. (2007). *Post-Modern Challenges for Modern Warriors*, Defence Academy of the United Kingdom, UK: Defence Academy Publishing, p 9.

⁵⁶ Alastair Finlan. (2003). *Warfare by Other Means: Special Forces, Terrorism and Grand Strategy*, Routledge, p 100.

во криза е критично бидејќи се однесува на когнитивните и физичките аспекти на прилагодливоста.⁵⁷

Подеднакво важно е извршувањето на процесот на одговор, што бара физичка примена за враќање на несовршеностите за време на кризниот циклус. Бидејќи СЕ се постојано изложени на стрес, разумно е да се претпостави дека СЕ се многу можна варијабла за истражување во смисла на управување со итни кризи. Во контекст на оваа проблематика, поимот за прилагодливост е овде општо истражуван. Како што заклучуваат истражувачите од институтот за истражување на однесувањето и општествените науки на американската армија, прилагодливоста е „ефективна промена како одговор на променетата ситуација“.⁵⁸ Во слична насока, како што забележува еден офицер на Специјалните сили на САД, „Прилагодливоста е од клучно значење за она што го правиме ... адаптивната индивидуа е некој што постојано работи добро, дури и кога работите одат на лошо“.⁵⁹

Иако планирањето на непредвидени ситуации може да се искористи за да се спречи ескалација на настанот до степен на оштетување, тој не може да ги земе предвид сите ситуации, особено во неконвенционални ситуации каде широкиот ризик може да се шири и брзо и експоненцијално. Јасно е дека адаптивните активности преземени во овој момент се најважни, бидејќи „перформансите на организацијата тука исто така ќе бидат во функција на нејзиното претходно тестирање на плановите за непредвидени ситуации, обуката на тимови и интеграцијата на поуките од претходните кризни настани“.⁶⁰

Затоа, можноста да се идентификуваат ризиците и да се прилагодат на промените е од витално значење за управувањето со кризи. Треба да се напомене дека итните кризи не можат да се предвидат секогаш и тешко се управуваат откако ќе се префрлат во фаза на „криза“. Анализата на периодот на

⁵⁷ Herman B. Leonard and Arnold Howitt. (2000). *Against Desperate Peril: High Performance in Emergency Preparation and Response, Communicable Crises: Prevention, Response, and Recovery in the Global Arena*, Deborah E. Gibbons (ed.), US: Information Age Publishing.

⁵⁸ Susan S. White at all, (2005). “Developing Adaptive Proficiency in Special Forces Officers”, *US Army Research Institute for the Behavioral and Social Sciences*, p 2.

⁵⁹ Rose Mueller-Hanson. (2007). “Developing adaptive leaders”, *Special Warfare*, July-August, p 28.

⁶⁰ Denis Smith and Dominic Elliot. (2006). *Key Readings in Crisis Management*, Routledge, p 310.

инкубација на кризата е од витално значење за целокупниот исход на самата криза. Како што сугерира поговорот дека „превенцијата е подобра од лекувањето“, логично е да се идентификуваат предупредувањата и да се одговори на нив во рана фаза пред да се направи штетата. Но, во реалноста, ова е проблематично затоа што настаните што потенцијално можат да прераснат во криза се забележуваат тешко, и тешко можат да се одржат како такви.

Предизвици на современите специјални сили

Од современите специјални единици се бара да „управуваат пред кризата“ поради одржливост на силите и поради оперативни причини. Како последица на тоа, тие треба да бидат добро опремени, школувани и обучени и да располагаат со одлични ресурси. Поради еволуцијата на природата на заканите и операциите, специјалните единици денес може да се соочат со три клучни критични предизвици:

1) Значајно ангажирање

Ангажирањето и употребата на СЕ треба да се фокусира на нивните примарни борбени улоги за да ги распределат другите полиња на делување на соодветните агенции, како и да можат да се концентрираат и континуирано да ја зајакнуваат својата основна дејност во извршувањето на специјалните операции. Од особено значење за СЕ е посветеното истражување и развојот во технологијата, структурното унапредување, образованието и управувањето со талентите за да одговорат на зголемените предизвици на глобалното опкружување.

2) Акцент на образованието

Од витално значење е да се зголеми длабочината на знаењето за неконвенционалните војни и асиметричните закани. Релевантното образование во овие области ќе им овозможи на војниците на СЕ да ги разберат барањата на нивните сопствени сили, како и на противникот на подолги патеки, со што ќе се овозможи подобра анализа за време на операциите. Според ова гледиште, образованието на СЕ треба да се зголемува и постојано да се подобрува за да се создаде свест за моменталното расположение и мотивацијата на противникот. Прашањето не е само како се бори противникот,

туку напротив, зошто тие спроведуваат такви екстремни активности и како СЕ можат да смислат иновативни контра-мерки за да имаат ефикасност во антитерористичките операции.

3) Сфаќање на парадоксот на превенција

Превентивните мерки иако можат да ги зголемат шансите за откривање или рано предупредување, тие не даваат решенија за повеќедимензионални терористички предизвици. Сепак, ова не значи дека не се потребни превентивни мерки, туку „фиксниот тип“ на системите за управување со инциденти не се препорачува на долг рок, бидејќи е невозможно да се подготват за сите видови инциденти. Напротив, она што е поважно е способноста на војниците на СЕ да се прилагодат на динамичните предизвици во сегашниот момент и иднината. Затоа, во современ контекст, не е можно само да се погледне како се функционираше во минатото, но исто така и да се погледне 1) настрана, „со идентификување и потврдување на асоцијациите помеѓу поединците и активностите поврзани со заговорите ..“, исто така е неопходно да се 2) погледне напред, „преку идентификување на предупредувачките знаци на конвергенција или симбиоза на криминални и терористичка активности“.⁶¹

⁶¹ Louise Amore and Marieke de Goede, M.E. (eds.) (2008). *Risk and the War on Terror*, New York: Routledge, p 106.

4. Асиметрични закани

4.1 Поим и класификација на ризиците и заканите по безбедноста

Логиката на безбедноста се состои од неколку основни елементи: опасност (она што загрозува), референтен објект на безбедност (она што е загрозено), субјект на безбедност (оној што заштитува) и средствата за безбедност (начинот на кој што се заштитува). Опасноста може да се манифестира во облик на предизвици, ризици и закани.⁶² Ова значи дека безбедноста е склоп од повеќе елементи, кои што потоа се делат, за на крај да може да се сумира и дојде до крајната цел односно поимот на безбедноста. Самиот поим безбедност во денешно време има широк и комплексен спектар на значење. Предизвикот јасно означува дека некој и нешто се предизвикува или се става на тестирање. Не секогаш предизвикот има негативна конотација, впрочем понекогаш може да претставува и позитивен предизвик. Самиот процес на глобализација може да претставува пример за позитивна конотација, во кој што процес се ставени на тест поедини држави или актери за да се увиди како тие би се вклопиле во овие процеси, односно дали би ги прифатиле или не. Ако предизвикот може да се толкува, или да биде тест за позитивно или негативно решение, кај ризикот не постои таа позитивна конотација, поточно ризикот е тука и постои. Но непознат е степенот на ризик, односно дали ризикот би бил од мали или од големи размери. Ако ризикот би се мерел тоа би била веројатноста дали тоа би се случило или не, и колкава би била предизвиканата штета. Со ова ризикот би бил можност за повреда, уништување, загуби или создавање на непотребни или непријатни ситуации. Оваа појава во ниедно развиено општество не би требала да се исклучи како можност дека истата би се случила. Последно кое е поврзано со опасноста е заканата и таа претставува изречна намера каде што некој субјект треба да се казни, уништи или повреди. Тоа значи дека во конкретна смисла заканата има одредена цел која со низа на штетни настани би можела да го промени начинот

⁶² Марјан Ѓуровски, Марјан Николовски, Саше Герасимовски (2020). *Безбедносни ризици и закани-преглед на феноменологија и менаџирање*, Фондација Конрад Аденауер во Република Северна Македонија Факултет за безбедност - Скопје, Универзитет „Св. Климент Охридски” – Битола.

на дејствување и однесување или да создаде чувство на несигурност кај спротиставената страна.

Според повеќе критериуми, предизвиците ризиците и заканите би можеле да ги поделиме или класифицираме, и тоа: според дадениот сектор би ги поделиле на политички, економски, воени и социетални, а според потеклото предизвиците, ризиците и заканите во понатамошниот текст ПРЗ), тие се делат на внатрешни и надворешни ПРЗ. Оттука произлегува и поделеноста на субјектите на безбедноста каде што внатрешните ПРЗ се доделени на полициските, додека воените сили генерално би биле и се задолжени за надворешните ПРЗ. Но како што напоменав на почетокот на оваа глава и со самиот факт што во денешното опкружување безбедноста претставува еден комплексен и сложен спектар на значење, нема јасна динстинкција, односно постои мешање на внатрешното и надворешното а сето тоа е проследено со брзиот развој на глобализацијата каде што не постојат јасни меѓународни граници.

4.2 Поим и содржина на асиметричните безбедносни закани

Пред почетокот на овој век, војните главно биле базирани врз основа на дефиницијата на Клаузевиц, која што е едноставна и каде што вооружениот судир се гледа како судир помеѓу две или повеќе држави или на некои други општествени групи. Врз основа на оваа дефиниција биле и развивани тактиките и стратегиите на државите за справување со војните кои се воделе во тоа време.

Но XXI век донесе нови војни. „Новите војни“ се комбинација составена од државни и од недржавни актери и обично причината за војна не е државата или идеологијата туку идентитетот.⁶³ Во врска со поимот за асиметрични закани не постои јасна и концизна дефиниција, и затоа полесно би претставувало самото идентификување отколку дефинирањето. Самиот збор асиметрично не насочува кон нешто што не е изедначено, односно во воена конотација истото би означувало нееднаквост помеѓу силите или справување на слабите со посилните. Наједноставно објаснување или дефинирање би било

⁶³ Ненад Танески (2014). *Глобални хибридни закани и асиметрични војни*, Априком, Скопје.

дека асиметријата во војна би значело судир помеѓу две непропорционални сили и тоа: по бројноста, вооружувањето и опремата, и секако по начинот на војување. Она што е карактеристично за ваков вид на судир, е тоа што нема правило дека посилниот ќе го победи послабиот, како што е и метафорично објаснето со примерот помеѓу Давид и Голијат. Асиметријата и асиметричните закани во поново време станаа тренд во политичките науки, како и главен предмет на дискусии и предизвици, околу појавите поврзани со вооружените конфликти кои се интензивираа, и се во постојан пораст по завршувањето на Студената војна. Ако во периодот на Студената војна главен ризик беше конфликтот, во кој би се употребило нуклеарно оружје и истиот се сметаше за нешто ново, во денешно време оваа закана се смета за стара, но секако дека не е и исклучена. За разлика од периодот на Студената војна, по-студениот период ни носи нови ризици со низок интензитет како што се: тероризам, граѓански војни, организиран криминал, бунтовништво, диверзантски акции, сајбер војување, како и други понови облици на закани како што се: војувањето во урбана средина, како и употреба на крстосувачки односно балистички проектили со цел дејство на простор на кој што не евозможен пристап на друг начин. Не смее да се заборави дека многу од овие асиметрични закани во основа се одамна познати. Според забелешките на Воениот колеџ на копнената војска на САД, асиметријата е само нов збор за стар поим чие потекло датира од „сите војни се засноваат на измама“ на Сун Цу, преку индиректниот пристап на Лидел Харт, па до парадоксалната логика на стратегијата.⁶⁴ Како што се спомнува во текстот поимот не претставува ништо ново, и дека истото може да се потврди преку повеќе примери, како што е и примерот на војувањето помеѓу САД и Виетнам. Подолго време асиметричноста е главен концепт во дискурсот на САД за војната, односно се што во поново време е поврзано со закана е обележано и протолкувано како асиметрично, и сите закани се третираат како асиметрични.

Сложеноста на анализите на поимот асиметрични безбедносни закани содржи во себе и подлабоки филозофски и социо-психолошки корени. Имено, Бјерчен⁶⁵ наведува, како е самото разгледување на поимите како што се

⁶⁴ Сергеј Цветковски, (2014). Трансформација на војувањето низ призма на асиметричноста, *Годишен зборник*, Книга 67, Филозофски факултет, Скопје.

⁶⁵ Alan Beyerchen. (1992). "Clausewitz, nonlinearity and the Unpredictability of War", *International Security*, 17:3, p.59-90.

периодичност, асиметрија, диспропорционалното е конфузна и може да предизвикува логична одбивност, базирана на вкоренетост во културното наследство, односно линеарни поими се далеку поедноставни и поприфатливи од размислувањата на „нестабилни“ поими како што се асиметричност и нелинеарност.⁶⁶

Асиметрија според одредени автори е составен дел од историјата на општеството и војувањето, односно, асиметричните прашања имаат историја долга колку и човештвото⁶⁷. Исто така, асиметричното војување и неговата концептуална основа се многу воочливи уште во пишувањето на Сун Цу Ву, при тоа основен концепт на асиметричното војување претставува модел со кој технолошки и бројно послабиот противник овозможува нанесување загуби на спротивната страна, кое што пак резултира со изнесување на своите ставови и цели. Ова исто така резултира и на тежнеење, и мотивирање на нови истомисленици. Може да се каже дека актуелното користење на поимот асиметрија има корени и во фразите „асиметрична борба“ која е користена во извештаите на пилотите на САД во кои се опишува противничкото делување спрема авијацијата на САД од земја⁶⁸.

Поширокото размислување на природата на асиметрични закани подразбира развој и примена на методи на загрозување на безбедноста кои се различни од претпоставените концепти или тактика и доктрина кои ја применуваат од страна на противникот. Асиметричноста во одбраната и безбедноста може да се надгледува низ искажаната несразмерност во развиеност и поседување на воена технологија, зашто постојат многу примери во историјата на војување во текот на 20-ти век. Исто така, асиметричноста може да се надгледува и од гледна точка на диспропорционално изразена борбена волја, поддршка на населението и борбениот морал на спротивставените страни. Организационата симетричност може да биде исто така од големо значење, и во поединечни случаи може да допринесе за

⁶⁶ Преземено од Мирослав Митровић. (2017). Хибридно ратовање и асиметричне безбедносне претње, *Војно дело*, бр.7, Институт стратегијска истраживања, Министерство одбране Републике Србије.

⁶⁷ Metz, S., Johnson, D., V. (2001). *Asymmetry and U.S. Military Strategy: Definition, Background and Strategic Concepts*, Strategic Studies Institute, USA.

⁶⁸ Kole, K. S. (2002). *Asymmetric Threats to the United States*, Fairfax, VA: National Institute for Public Policy.

делумна компензација на технолошката асиметричност. Како значајно, одредени автори исто така наведуваат и асиметричност во трпението, истрајноста и временските перспективи, која е посебно значајна во конфликтите на спротивставените страни кои имаат различни културолошки перцепции на војување⁶⁹.

Постојат повеќе дефиниции за асиметрични закани, но начелно поимот се користи во опишувањето на нападот на институции на држави кои немаат адекватна опрема, и која тактика е специфична по форма и изразени цели. Врз основа на одредени анализи можно е условно да се одредат детерминантите на асиметричното војување⁷⁰:

- Асиметрична закана на безбедноста претставува нова, необична, изненадувачка и неочекувана закана.
- Амбиент за развој на појавата е условена од актуелната историска единствена безбедносна околност со која се соочуваат институциите кои се занимаваат со управување на безбедноста, кој имаат влијание на сите меѓународни и безбедносни односи.
- Асиметричните закани условени се со позиција и ставови на одредени држави според глобалната надворешна и безбедносна политика.
- Класичен, конвенционален пристап во организирање во системот на одбрана и безбедност на една држава во актуелното динамично движење релативно е застарен и покажува организациски слабости и недостатоци во системот на одбрана.
- Општиот систем на државната организација покажува латентни институционални слабости во актуелниот, класичниот начин на одговор на безбедносните опасности и доминантно е насочена кон спречување и отклонување на последици, а помалку на превенција и изградба на систем на заштита.

⁶⁹ Metz, S., Johnson, D., V. (2001). *Asymmetry and U.S. Military Strategy: Definition, Background and Strategic Concepts*, Strategic Studies Institute, USA.

⁷⁰ Lambakis, S., Kiras J., Kolet K. (2002). *Understanding Asymmetric Threats to the United States*, Fairfax, National Institute for Public Policy (Преземено од Мирослав Митровић. (2017). Хибридно ратување и асиметричне безбедносне претње, *Војно дело*, бр.7, Институт стратегијска истраживања, Министерство одбране Републике Србије).

- Постоењето и примена на нови тактики и развиени оперативни способности како и технички и неконвенционални средства во делување на противникот.

Една од главните карактеристики на асиметричните закани е тоа што организаторите, субјектите на асиметрично делување, организацијата, и државите избегнуваат да со своето делување стапат во директен, отворен вооружен конфликт со државата која е цел на делување, односно го избегнуваат класичниот начин на војување. Во случај кога носителите на асиметричното делување се организирани, подржани или упатени од страна на други држави – спонзори тие дејствуваат против државата жртва според воочените слаби точки во општеството, социјално економскиот и политичкиот живот, како и според поединечни слаби критични точки на инфраструктурата на одредена држава или на системот на одбрана и безбедност. На овој начин носителите на асиметричните закани се потенцијални реализатори на хибридна форма на војување каде што спонзорот ја остварува и посредува реализацијата со туѓи интереси.

Асиметрија според одредени автори од САД има за цел нарушување на силите на САД користејќи ги нивните слабости, асиметричен пристап, при тоа засновани на психолошки ефекти. Практично, асиметричниот пристап се базира на користење на противничката слабост, користење на иновативни, нетрадиционални тактики, оружје и технологија и може да се примени во сите нивоа и видови на војување-стратешки, оперативни и тактички, како и низ целиот спектар на воени операции⁷¹.

Општо гледано, потенцијалните мети, објекти на делување на симетричниот напад се секако елементи на критичните национални инфраструктури, каде на националното ниво може да се надгледува физичка и виртуелна инфраструктура. Според Дависон и Омар⁷² во критична инфраструктура и припаѓаат сите физички или виртуелни системи и средства кои се од витално значење за нацијата, а со нивното онеспособување или уништување би се нанеле големи штети на националната и на економската

⁷¹ The Joint Staff. (1992). *Joint Strategy Review*, Washington, DC, p.2.

⁷² Dawson, M., Omar, M. (2015). *New Threats and Countermeasures in Digital Crime and Cyber Terrorism Information Science Reference*, стр. 97.

сигурност, јавното здравство и безбедност, односно критичната инфраструктура ги вбројува сите објекти, системи, мрежи и функции – физички или виртуелни, кои се витални за опстанокот на државата, чија инкапацитација или уништување би имало ослабувачко влијание врз безбедноста, националната економска безбедност, јавното здравје и сигурност, или било која комбинација од овие појави.

Според можните ефекти, асиметричното дејствување може да се определи на:

- ефекти според популацијата (бројност на опфатената популација, степен на разурнувачки ефекти на зафатената популација);
- економски ефект (економски загуби и степен на уништување на економски и сервисен потенцијал);
- ефекти според животната средина;
- политички ефекти;
- психолошки ефекти;
- последици по јавното здравје.

Според времето на спроведување може да биде краткорочна или долгорочна, како и варијабилна по прашањето за користењето на методите технологија, организација и т.н. Исто така, секоја асиметрична операција може да има физичка и психолошка компонента⁷³

Асиметрична војна

Денешната војна е асиметрична и нелинеарна по природа, што означува дека тоа е воена стратегија која што опфаќа политичко војување а воедно комбинира конвенционално војување, нередовно војување и мрежно војување со други влијанија како што се на пример лажните вести, дипломатијата, законодавство и странски интервенции за време на избори. Со ваквото комбинирање агресорот има една цел, а тоа е да избегне припишување на дејствијата или одмазда. Асиметричните закани создадоа нови барања за организациите, владите и војските и може да бидат „најдобро разбрани како

⁷³ Metz, S., Johnson, D., V. (2001). *Asymmetry and U.S. Military Strategy: Definition, Background and Strategic Concepts*, Strategic Studies Institute, USA (Преземено од Мирослав Митровић. (2017). Хибридно ратовање и асиметричне безбедносне претње, *Војно дело*, бр.7, Институт стратегијска истраживања, Министерство одбране Републике Србије).

стратегија, тактика или метод на војување и конфликт“.⁷⁴ Концептот на асиметрија е познат, според воената стратегија на САД како: „неконвенционални или ефтини пристапи што ги заобикојуваат нашите сили, ги искористуваат нашите ранливости или се спротивставуваат на начини на кои не можеме да природно да се одговори“.⁷⁵ Паралелно, професорите Мец и Џонсон од Институтот за стратешки студии на САД се обидуваат да дадат посеопфатна дефиниција за асиметрично војување. Тие ја опишуваат асиметричната војна како: „Дејствување, организирање и размислување поинаку од противниците со цел да се зголемат сопствените предности, да се искористат слабостите на противникот, да се постигне иницијатива или поголема слобода на дејствување која може да биде политичко-стратешка, воено-стратешка, оперативна или комбинација од нив.

Асиметричната војна инкорпорира различни методи, технологии, вредности, организации, временски перспективи или некоја комбинација од овие “.⁷⁶ Тие тврдат дека нема специфични промени за формирање на природата на асиметричните закани бидејќи трансформацијата на заканата се одвива во толку многу сфери и димензии. Понатаму, тие тврдат дека западните безбедносни структури и воени организации не се дизајнирани да се справат со вакви променливи закани.⁷⁷ Бидејќи ризиците што ги претставуваат асиметричните војувања се опасно недостижни, логично е да се формираат критични инфраструктури и системи во рамките на овие организации кои се концентрираат на одржливи контра-мерки и превентивни операции кои ги надминуваат рутинските задачи. Ова е во комбинација со ставот дека терористите остануваат како најистакната асиметрична закана што ја загрозува глобалната стабилност во овој век.⁷⁸

⁷⁴ David L. Grange. (2000). “Asymmetric Warfare: Old Method, New Concern”, *National Strategy Forum Review*, Winter, p1.

⁷⁵ Robert S. Barr. (2012). “Can Airpower Counter the Asymmetric Threat? Factors influencing the employment of Airpower against International Terrorist Threats”, BiblioScholar.

⁷⁶ Steven Metz and Douglas V. Johnson II. (2001). “Asymmetry and U.S. Military Strategy: Definition, Background, and Strategic Concepts”, *Strategic Studies Institute*, pp 1–25.

⁷⁷ Rod Thornton. (2007). *Asymmetric Warfare*, UK: Polity Press.

⁷⁸ Roger W. Barnett, (2003). *Asymmetric Warfare: Today's Challenges to US Military Power*, US: Potomac Books.

Врз основа на овие причини, асиметричните закани можат да се категоризираат во три различни категории:⁷⁹

А. Ранливост од информатичката технологија

Б. Употреба на оружје за масовно уништување (ОМУ)

В. Тероризам во обем сличен на војна

Подемот на информатичката технологија освен што е платформа за унапредување претставува и опасност,. Употребата на компјутерските технологии за манипулирање и оштетување е јасна и присутна опасност. На сличен начин, употребата на оружјето за масовно уништување претставува катастрофална последица врз човештвото. Исто така, постојат потенцијални групи кои користат религија, идеологија и негативни политички агенди за да ја загорзат глобалната стабилност. Ова може да звучи недостижно, но заканата е очигледна и опасна. Во врска со ова, треба да се забележи дека вообичаените итни случаи и кризи резултираат со конфликт, но не и асиметрија. Асиметричната војна не се фокусира на рутина. Наместо тоа, таа го искористува познатото за да го искористи непознатото. На оваа забелешка, античкиот воен стратег Сун Цу сугерира дека асиметријата постои уште од античко време, бидејќи истата става голем акцент на поимот психолошка моќ, што може да се сфати како форма на експлоатација за да се добие предност пред противникот. Тој објаснува во „Уметноста на војната“ дека:

„Целата војна е заснована на измама... Кога сте способни, измислете неспособност; кога сте активни, неактивност... Понудете му на непријателот мамка за да го привлечете; измислувајте нарушување и удрете го... Преправете се во инфериорни и охрабнете ја неговата ароганција... Настојувам непријателот да ги гледа моите предности како слабости и моите слабости како силни страни “.⁸⁰

⁷⁹ Ashton B. Carter, William J. Perry and David Aidekman, (2000). “Keeping the Edge: Managing Defense for the Future”, *Belfer Center for Science and International Affairs, Harvard Kennedy School*, pp 119-126.

⁸⁰ Sun Zi, *The Art of War*, pp 66–67.

Како што беше истакнато претходно, асиметричното војување се води врз основа на линеарни методи⁸¹. Слично на неконвенционалното војување, одговорите на асиметричното војување бараат поголемо внимание, кон повеќе „неконвенционални“ пристапи за управување со итни кризи и пораз на непријателот.⁸² Асиметричните закани се непредвидливи, и се карактеристични со напади од огромен број позиции, затоа, дефинитивно е клучно за СЕ да бидат континуирано креативни, еластични и прилагодливи за промена, како на стратешко така и на оперативно и тактичко ниво. На сличен начин, токму во врска со ова „подоброто разбирање на специјалните единици и разузнавањето во асиметричното војување, како и постојните проблеми во нив, даваат средства за спротивставување на непредвидливости, како што е 11 септември.“⁸³

4.3 Компаративна анализа на хибридното и асиметрично војување преку теоријата на хаос и мрежно-центричната теорија на војување⁸⁴

Близината на поимите и појавните форми на хибридното војување и асиметричните закани по безбедноста кои условно може да се наречат и асиметрично војување, значајно ја отежнува јасната и конкретна дистикција помеѓу овие два феномена. Во обид за пронаоѓање на заедничките особини, разлики и меѓусебно воспоставување на двата поима, тргнато е од повеќе појдовни точки кои опфаќаат одредени теории на конфликт, субјекти и извршители на планирањето и спроведувањето, обемот на делување, резултати, ефекти како и средства и време на реализација. Исто така, направен е обид да се изврши воспоставување на меѓусебната корелација на овие два поими во поглед на нивното воспоставување кое произлегува од евентуално взаемно делување.

⁸¹ Линеарни методи (Тоа се методи ограничени со класично линеарно војување на одреден простор и време).

⁸² Rothstein. (2006). *Afghanistan and the Troubled Future of Unconventional Warfare*.

⁸³ Horn and Balasevicius (eds.). (2007). *Casting Light on Shadows: Canadian Perspectives on Special Operation Forces*, CA: Dundurn Group, p 20.

⁸⁴ Поглавје преземено од Мирослав Митровић. (2017). Хибридно ратовање и асиметричне безбедносне претње, *Војно дело*, бр.7, Институт стратегијска истраживања, Министерство одбране Републике Србије.

Хибридно војување како применет и развиен концепт на војување на четвртата генерација и асиметричните безбедносни закани или асиметрично војување, прават силна дистинкција помеѓу директното и индиректното ангажирање на вооружените капацитети. Имено, уште Харт⁸⁵ сметал дека е долго, скапо и непродуктивно директното делување на вооружените капацитети, на физички и ментално – психолошки сили на противникот, а дека е ефикасен, стратегискиот индиректен пристап во различни форми на делување со кое ефикасно се разбива психолошкиот и физичкиот баланс на противникот и постигнува негово повлекување и пораз. Во смисла на појдовната идентификација на логиката во воспоставување на базите за планирање и организирање на хибридно и асиметрично војување, може да послужат пристапите кои ги изнела теоријата на Хаос и мрежно – центричната теорија на војување.

Теоријата на Хаос ја опишува корелацијата на хибридно и асиметрично војување во основ на заедничкиот исход во форма на активни динамички значајни процеси, кои на прв поглед не се усогласени според единствената цел. Поради тоа, флуидност на поимите хибридно и асиметрично војување, нивните динамички карактеристики, разнородност на субјектите кои ја реализираат и спроведуваат, влијаат на можни идентификации на овие феномени со примена на теоријата на контролираниот хаос. Според Корубк⁸⁶, примената на начелото на теоријата на Хаос, која се потпира на мислењето на Мана, низ конструктивните, креативни и управувани како процес и работа, можно е остварување на стратегиските поставени цели во рамка на хибридно војување. Имено, појдовна точка на наведеното мислење е дека Мановото разбирање на хаосот, според неговата суштинската содржина во нелинераната динамика на промена на системот е со голем број на промени во субјектите⁸⁷. Истовремено, наведените субјекти и поради тоа што се наоѓаат и функционираат во нелинеарниот систем, периодично попримаат одредени условни форми, што може да се опишат, со тоа условно, доведуваат до еднаков организиран хаос. Според оваа теорија, хаосот е условен со иницијални променливи величини, варијабли, кои кога прецизно ќе се дефинираат во

⁸⁵ Hart, L. (1954). *The Strategy of Indirect Approach*, National War College Internet Archive.

⁸⁶ Korybko A. (2015). *Hybrid Wars: the indirect adaptive approach to regime change*, Moscow: Peoples' Friendship University of Russia, p.23.

⁸⁷ Steven Mann. (1992). "Chaos Theory and Strategic Thought", *Parameters*.

конкретна ситуација и опкружување, можат да овозможат стратегија на управување на хаосот за постигнување на интересите.

Според Ман, појдовни варијабилни на хаосот се иницијалниот облик/облик на системот; разбирање на структурата на системот; поврзаност на субјектите во внатрешниот систем и конфликтна енергија на поединечни субјекти. Примена на наведениот концепт е воочлива во современата меѓународна пракса и многу автори нејзината примена ја идентификуваат со актуелните збиднувања на меѓународната сцена. Како на пример, може да се наведат трудовите на Махд Гадариус⁸⁸ и Шашков⁸⁹.

Во поддршка на идентификацијата на асиметричното војување со применета теорија на хаосот, може да се воочи дека самата асиметричност го воспоставува креирањето на „хаосот“ и нарушување на постоечките функционални способности на државата, делување на слабите точки во клучните области во државните организации и општествениот живот. Во анализата на односот помеѓу хибридно и асиметричното војување, може да се заклучи дека асиметричното војување претставува „мала“ хибридна војна, односно дека хибридно војување може да се идентификуваат низа на повеќе активности кои во себе можат да сублимираат и асиметрично делување.

Мрежно центрична теорија на војување исто така доведува до релација во рамките на хибридно и асиметрично војување. Според одредени теоретичари⁹⁰ мрежно центричното војување претставува облик на конфликт на општествено ниво, кој е различен од класичниот начин на војување, во кој актерите користат мрежна форма на организација, доктрина и стратегија, кој се базираат на современите технологии на информатичкото време. Актери може да бидат организации, мали групи или поединци, кои комуницираат, координираат и синхронизираат своја кампања, често пати без цврст центар на управување. При тоа, во еден сегмент во примена на оваа теорија, може да се препознае дека преовладува начин за спроведување на целите, базиран на користење на мека моќ, посебно на информативните операции и управување на

⁸⁸ Mahdi Darius Nazemroaya. (2014). Iraq and Syria are Burning, Constructive Chaos and America's Broader Strategy to Conquer Eurasia. "GlobalResearch.ca."

⁸⁹ Види: Sergei Shahskov. (2011). *The theory of 'manageable chaos' put into practice*. Strategic Culture Foundation.

⁹⁰ Arquilla, J., Ronfeldt, D. (2001). *The Advent of Netwar-Networks and Netwars: The Future of Terror, Crime, and Militancy*, Santa Monica, CA: Rand.

перцепцијата. Актуелност на наведениот концепт може да се пронајде во работите кои се занимаваат со развој на моделот и анализата применета во мрежно централно војување, како што се делата на Цебровски и Гарцк⁹¹.

Истовремено, асиметричното војување може да се препознае во преовладувачката мрежна форма на организирање на носителите на дејствување (на пример Ал Каеда), како и во делот на неконвенционалниот пристап во организирање на акциите, користење на средства, но и употреба на современата технологија, посебно во делот на комуникација, мотивација и регрутирање на нови истомисленици и медиумски и интернет промоции на своето делување и идеја. Анализата на *субјективните* на делување, констатира дека хибридното и асиметричното војување можат да се планираат, спроведуваат, управуваат и корегираат врз основа на државните и недржавните субјекти. Практично, можеме да кажеме дека хибридноста и асиметријата како појавни форми на спорот со низок интензитет, флексибилност, прилагодување и неконвенционалност на субјектот се средства, методи и начини на делување во рамките на остварување на поставените цели.

Со гледиште на *детерминантите* поими, може да се каже дека детерминантите на хибридното војување се широки, посложени, стратегиски одредени детерминанти од асиметричното војување, што најавува и можна причина зошто во расправата се инсистира на користење на терминот „асиметрична закана“ а не војување, кое би претставувало поширок и содржински поголем поим.

Исто така, *обласите на дејствување* на хибридното војување се слоевити, кој во општ поглед ги зафаќа општествата и подразбираат постигнување на долгорочен ефект. На друга страна асиметричната закана со своето дејствување покрива тесен, конкретен дискурс на социјалниот живот и определени се според примарното делување кон физичките објекти и населението, со надополнета психолошка и информативна порака.⁹²

⁹¹ Cabrowski, A., Garstka, J. (1998). *Network-Centric Warfare: Its Origin and Future*, U.S. Naval Institute.

⁹² Мирослав Митровић. (2017). Хибридно ратовање и асиметричне безбедносне претње, *Војно дело*, бр.7, Институт стратегијска истраживања, Министерство одбране Републике Србије.

4.4 Конвенционални наспроти асиметрични закани

Како што еднаш напишал Клаузевиц, војната е продолжение на политиката. Следствено на тоа, политичкиот конфликт претставува основа за целокупниот конфликт вклучувајќи го и тероризмот како и бунтовничките асиметрични конфликти, особено поради фактот што и терористите и бунтовниците ги базираат нивниот легитимитет и моќта врз поддршката што ја уживаат кај населението што тие тврдат дека го претставуваат. Оваа централна премиса традиционално беше главниот водечки фактор во спроведувањето на востаничките операции, за разлика од конвенционалната војна и нејзинот фокус на традиционалните воени цели. Така, може да се каже дека современите манифестации на асиметричната војна имаа изразено општествено-политичко значење, наспроти специфичните социјални, економски или воени придобивки.⁹³ Фредхолм има изјавено дека конфликтите се јавуваат поради лични, идеолошки или економски причини, или поради комбинација од овие фактори, но сепак, стекнувањето на моќ има тенденција да биде најважниот мотив.⁹⁴

Во една конвенционална војна, воената акција, поддржана од дипломатијата, информативните операции и економскиот притисок, го претставува примарниот механизам за постигнување на крајната цел. Политиката како механизам за објективна реализација доминира во текот на планирањето и подготовката на конфликтите, но станува секундарна за време на самиот конфликт. Со други зборови, политиката во конвенционалниот конфликт не е доминантна за време на спроведувањето на војната, што и овозможува да се вклопи помеѓу разни актери: владата што ги води операциите, населението кое обезбедува средства и војската која ги користи.⁹⁵

Улогата на политиката, пак, во асиметричниот конфликт е значително различна. Имајќи предвид дека обете страни во конфликтот бараат влијание врз јавното мислење, политичката позиција на двете страни е примарна; востаниците бараат да ја добијат довербата и верноста на населението, додека

⁹³ Huba, W., 2006. *Traditional and Irregular War*. US Army War College.

⁹⁴ Fredholm, M. (2017). *Transnational Organized Crime and Jihadist Terrorism. Russian-Speaking Networks in Western Europe*. Routledge: New York.

⁹⁵ Galula, D. (1964). *Counterinsurgency Warfare – theory and practice*. Praeger Security International: Westport, CT.

контра-бунтовниците гледаат да го спречат населението да падне под влијание на востаниците. Не е доволно Владата само да си постави политички цели, да ја утврди потребната сила да ги постигне овие цели, да влезе во сојузи, и потоа да го следи развојот на настаните во конфликтот од далечина, надевајќи се за позитивен исход. Во асиметричен конфликт, поради посебноста на целите и спроведувањето на самиот конфликт, политиката е активен механизам кој гарантира дека секој воен акт ќе се гледа низ призмата на потенцијални трошоци и потенцијални придобивки. Да заклучам, клучот за успешно контравостание е ефикасното управување, бидејќи за целокупниот конфликт и за неговиот исход, во голема мера одлучува успехот на секоја поединечна страна во стекнувањето и одржувањето на кредибилитетот меѓу населението.⁹⁶ Мошне често, посилно средство на владиниот противник за да се постигне овој кредибилитет е способноста за ефикасно управување.

На следната табела се прикажани карактеристиките на конвенционалните наспроти асиметричните конфликти:

Конвенционален конфликт		Асиметричен конфликт	
		Герилска војна	Тероризам
Големина на силите	Голема	Среден (вод, одреди)	Мали групи (обично помалку од 10 лица)
Оружје	Широк асортиман на воена опрема, авиони, противоклопни оружја, артилерија	Најчесто лесно пешадиско вооружување	Лесно оружје, бомби, импровизирани експлозивни направи, автомобили бомби и сл.
Тактики	Заеднички операции кои вклучуваат повеќе услуги	Командни тактики	Специјализирани тактики
Цели (мети)	Воени цели, индустриски и комуникациски инфраструктури	Главна воени цели, полиција, политички цели	Државни симболи, политички противници, јавноста
Крајна цел	Физичко уништување	Главна да се онеспособи противникот за акција	Психолошка принуда
Контрола на територијата	Да	Да	Не

⁹⁶ Military Review. (2014). Command and General Staff School.

Униформи	Се носат униформи	Често се носат униформи	Не се носат униформи
Статус на воена зона	Војната е ограничена на призната географска област	На една земја	Без граници, операциите се спроведуваат на глобално ниво
Законитост според меѓународното право	Да, ако операциите се спроведени во согласност со меѓународното право	Да, ако операциите се спроведени во согласност со меѓународното право	Не

Табела бр.1 Карактеристики на конвенционалните наспротив асиметричните конфликти⁹⁷

4.5. Карактеристики на структурата на асиметричните актери

Оперативната структура на спротивставените страни во еден асиметричен конфликт е фундаментално различна. Од една страна, имаме традиционална воена и политичка хиерархија која се потпира на економската, политичката и дипломатската моќ на државата чии интереси ги брани. Од друга страна пак, имаме хетерогено структурирана и хетерогено мотивирана група, која често усвојува нехиерархиска структура како избор, или како шанса да заземе една заедничка кауза.

Терористите сè повеќе користат поширок систем на мрежи, за разлика од нивното искуство во минатото кога се потпирале врз хиерархиска структура. Општите цели и местата за напад се објавуваат, а од поединците или ќелиите се очекува да ја искористат флексибилноста и иницијативите за спроведување акција за поддршка на овие упатства/насоки.⁹⁸

Терористичките групи намерно присвојуваат не-хиерархиска, ќелиска и / или мрежна структура, со цел да се избегне откривање и да се направи потешка идентификација на нивните членови во случај на компромитираност. Поради

⁹⁷ Brzica Nikola (2018). Understanding Contemporary Asymmetric Threats, *Croatian International Relations Review—CIRR—XXIV* (83), 34-51.

⁹⁸ Тања Милошевска (2018). *Глобален штероризам*, Мар Саж, Филозофски факултет, Скопје.

оваа одделеност, членовите на една терористичка ќелија најчесто ги познаваат само членовите на истата таа ќелија, па со самото тоа не се во можност да обелоденат информации во врска со идентитетите и работата на другите терористички ќелии ако бидат откриени и испрашувани.⁹⁹ Терористичките ќелии на мрежите не контактираат со други ќелии, освен за координација од суштинско значење за одредена операција или функција. Избегнувањето на непотребната координација или командното одобрување за спроведување акција обезбедува способност на терористичките лидери за одрекување одговорност за определени акти на терор, како и за подобрување на оперативната безбедност.¹⁰⁰

Друга слична форма на структура на асиметрични учесници е базирана врз основа на племенските структури, како што се оние во Авганистан и племенските области на Пакистан, што може да се опише како ненамерно формирана нехиерархиска структура. Во овие структури, групите се формираат врз основа на постоечките семејни и племенски врски, па пенетрација во такви групи или победа над членовите на овие групи е крајно тешко, поради високото ниво на недоверба кон странците, како и силата на социјалните врски помеѓу членовите на групата.

Различните организациони структури (кои често се модуларни) дозволија некогаш локалните (или во најдобар случај регионалните организации) да ги прошират своите операции во меѓународното и глобалното опкружување. Технологијата, која вклучува веб-базирани технологии, го овозможи порастот на глобално поврзани актери, кои имаат способност да дејствуваат брзо и ефикасно насекаде во светот. Основното функционирање на овие типови на организациски структури е многу едноставно, но ефективно. Точно поради ова, тие претставуваат значаен предизвик за разузнавачките служби и субјектите за спроведување на законот, кои настојуваат да развијат ефективни стратегии за спротивставување кон ваквите асиметрични противници.

Имено, традиционалниот пристап применет кај хиерархиски структурираните противници, им овозможи на безбедносните сили да го

⁹⁹ Fredholm, M. (2017). *Transnational Organized Crime and Jihadist Terrorism. Russian-Speaking Networks in Western Europe*. Routledge: New York.

¹⁰⁰ Тања Милошевска (2018). *Глобален штероризам*, Мар Саж, Филозофски факултет, Скопје.

лоцираат внатрешното јадро на една организација, центарот на гравитација во Клаузевицка смисла, што резултираше со тотална неспособност за дејство од страна на организацијата. Во случајот на асиметричните актери, уништувањето на една ќелија не влијае значително врз способноста на организацијата да спроведува понатамошни операции. Друг проблем е што индивидуалните ќелии може да не спроведуваат независни напади, туку може да обезбедуваат ресурси кои ќе бидат споени во последните фази на подготовка за напад, давајќи им на безбедносните сили еден мал „прозорец“ за превентивни активности. Клучна карактеристика на организациската структура на матрицата е тоа што уништувањето на еден индивидуален актер или лидер би имал минимален ефект врз работењето на групата, а во исто време придонесува за радикализација на членовите на групата. Корисноста на слободните мрежи, каде што се почитува децентрализацијата на моќта, се согледува во способноста да презентира опис на реалните светски мрежи, што е, исто така, признавање дека најголем број на вистинските мрежи се отворени системи што континуирано растат и привлекуваат сè поголем број контакти¹⁰¹. Слободниот мрежен модел може да поднесе висок степен на случајно отстранети контакти, додека целата мрежа брзо се деградира кога најмногу контакти (поединци, групи) се отстранети/ елиминирани. Овие анализи се неопходни за истражување на мрежите бидејќи сугерираат дека случајното елиминирање терористички индивидуи или групи може да продолжи бесконечно, сè додека најповрзаните единки преживеале. Ова ни покажува како терористичките мрежи закрепнуваат/се опоравуваат по одредени напади, поради фактот дека тие сè уште имаат способност да привлечат нови регрути/приврзаници/следбеници и можат да одржат трансактивна меморија, како што претставуваат прирачниците за обучување терористи или одредени датабази¹⁰².

Примерот со авганистанските Талибанци го илустрира фактот дека поголемата оперативна координација се јавува на тактичко ниво, додека

¹⁰¹ Albert Réka and Albert-László Barabási. (2002). Statistical Mechanics of Complex Networks, *Reviews of Modern Physics*, Vol. 74, 71.

¹⁰² Maksim Tsvetovat and Kathleen M Carley, (2003). *Bouncing Back: Recovery Mechanisms of Covert Networks*, Proceedings of the 2003 North American Association of Computational Social and Organization Science, Kathleen M Carley (ed.), Pittsburgh, PA: Carnegie Mellon University.

широки идеолошки и стратешки насоки се издаваат од највисоките нивоа на лидерството, лоцирани во пакистанските безбедни засолништа.

Сличен феномен е препознатлив и во последните напади во Европа. Имено, нападите се извршени на широко дисперзирани географски локации, не само под покровителство на Исламска Држава, туку и на неколку други цихадистички групи, со мало или без никакво оперативно вклучување од земјите на потекло на таквите групи. Ова укажува на тоа дека во оперативните терористички структури се има случено значителна децентрализација, и како резултат на тоа, има значителен напредок на сегашната манифестација на Исламски тероризам - реципрочно независни радикализирани групи и / или индивидуи, кои се географски и доста често логистички автономни, и кои се во можност да ја операционализираат нивната намера со мала или никаква надворешна помош.¹⁰³

Пројавените тенденции тероризмот да се развива врз верски, социјални и економски компоненти го профилира новиот глобален тероризам што се придвижува од инфраструктура на логистичка поддршка, којашто била одредувачка за дејствување на традиционалните терористички групи кон идеја на интелектуално јадро на групата или лидерот. Околу главната идеја се формираат низа мали групи што најчесто дејствуваат независно. Само идејата, стратегијата или насоките, кои повремено се издаваат од страна на центарот или јадрото на терористичката мрежа и кои практично е невозможно да се лоцираат и да се идентификуваат, ги поврзува во единствена виртуелна терористичка мрежа. Идејата и стратегијата на терористичката мрежа, која најчесто се фокусира кон социјалната неправда, културната, верска дискриминација, економската бесперспективност на маргинализираните заедници, станува еден од детерминирачките мотиви за реализирање многубројни терористички активности на мали и изолирани терористички групи или поединци.¹⁰⁴

¹⁰³ Brzica, N., 2017. Potential Adherents of Radical Islam in Europe: methods of Recruitment and the Age of Perpetrators in Acts of Terror. *Politička misao*: časopis za politologiju, 54(4), 161-184.

¹⁰⁴ Тања Милошевска (2018). *Глобален тероризам*, Мар Саж, Филозофски факултет, Скопје.

5. Улогата на воените сили за специјални операции во справување со асиметрични закани

5.1 Задачи, карактеристики и способности на воените сили за специјални операции

Војната не е чисто технички потфат. Вооружениот непријател и системот или режимот кој го поддржува можат да бидат поразени, но успехот на војната потоа не е гарантиран односно, целата воена победа може да биде доведена во прашање доколку сите фази на една војна не бидат планирани и координирани. Имено, тука станува збор за предборбената, борбената и постборбената фаза кои се целина и чие интегрирање е предуслов за конечна победа.

Еволуцијата на воените конфликти се одвива паралелно со глобалниот развој и промените на општествата, на центрите на моќ, на стратегиските интереси, но и на човечката свест. Со тоа се менува доктрината, начинот на планирање, како и самото тактичко ниво на изведување на воените операции, и сето тоа со цел да се зголемат посакуваните ефекти врз непријателот со помалку загуби, во помал временски опсег и со помалку ресурси, што, пак, значи поефективна дипломатија, порелаксиран државен апарат и помал притисок од јавноста. Ваквиот начин на планирање и водење на воените конфликти е природен одговор на еволутивниот пат и развој на новиот вид закани кон националната и глобалната безбедност и уставниот поредок. Непријателската свест која се менува и се усовршува е во константна потрага по ранливи витални точки во нашето конвенционално воено размислување.

Планирањето, тактичкото изведување и ефектите на ваквиот вид непријателски дејства му припаѓаат на делокругот на асиметричните операции. Прилагодувањето на ваквата закана, всушност, е револуција во конвенционалното сфаќање на војувањето и претставува т.н. војување од „четврта генерација“ или „сопствено асиметрично војување“. Оваа нова улога на воените дејства им е доделена на силите за специјални операции и на специјалните служби.

Војувањето од четврта генерација, односно асиметричното војување претставува неконвенционален конфликт каде што непријателот не е

организирана државна воена сила, туку мала нерегуларна сила која се крие во населението, тешко се лоцира, но влијае врз свеста на населението. Истата е насочена кон цивилите со цел постигнување крупни политички и психолошки дејства. Овој вид непријател користи криење и вклопување во цивилното население, измами, субверзии како главни тактички активности кои се многу ефикасни и ефективни. Од друга страна, спротивставувањето и борбата против тие активности тешко се изведува со конвенционални средства и тактики. Сето ова е дел од асиметричното делување на непријателот. Ваквото војување претставува специфичен подвид на тактичките операции составени од низа смртоносни методи насочени првенствено против цивилното население, но и против објекти, многу важни личности (ВИП), но и природно економски потенцијали. Без разлика дали асиметричното војување е предизвикано од верски, политички, национални, расни или други причини, методите и тактиката на сите им е иста – тероризам. Во овој тип на војување помалиот, послабо вооружен и техничко-технолошки послаб непријател ги претвора своите атрибути во предности (неразликување од цивилно население, необележаност, измами, можност за слобода на движење, познавање на јазик и на култура, поддршка од локалното население) и користи тактика со која му нанесува удар на поголемиот, помоќен и подобро вооружен конвенционален непријател. Суштината на успехот на овој вид непријател е тоа што тој нема да се спротивстави на една конвенционална силна војска со методи, средства и тактики каква што истата применува, туку ќе се обиде да биде неочекувано поинаков, употребувајќи и борејќи се со средства и тактика со која конвенционалниот класичен војник не е обучен да се справи. Затоа особено е важно во планирањето на специјалните операции и подготовката на специјалните сили да се прифатат некои од нормите на неконвенционалното војување и развивање на тактичките постапки на специјалните сили оспособени за асиметрично војување.¹⁰⁵

За ангажирањето и задачите на ССО е карактеристично тоа што нивните резултати не се мерат по бројот на ранети или загинати, туку по дејството што се изразува преку психолошките, економските или други показатели во државите. Основна задача и цел на нивното дејствување е да ја скршат волјата

¹⁰⁵ Владимир Јовановски, Војување од четврта генерација-Специјални операции и асиметрично војување, *ШТИТ*, Министерство за одбрана на Република Македонија, февруари, 2012.

и моралот на непријателот за понатамошни дејствија, отпор и војување. Нивните карактеристики и одлики произлегуваат од доктрината и нивните задачи, и се многу над конвенционалните сили. Тие се манифестираат со:

- Доброволно пријавување и селекција во нивните редови, посебни психофизички и здравствени проверки и прегледи, што им овозможува борба во секакви услови, како при потреба од психичко, ментално и физичко напрегање.
- Високо ниво на мотивираност, храброст и професионалност во работата.
- Долготраен и исцрпувачки облик на обука во најсурови услови која би им овозможила борба во секакви теренски и временски услови.
- Способност и капацитет на инфилтрација длабоко во непријателските зони на борбени дејствија, како и брза ексфилтрација после извршената задача.
- Примена на тактика и техника за борба во мали групи, со која им се овозможува водењето на борби со брз и изненадувачки удар како и брзо повлекување, борба со поголем и надмоќен непријател, користејќи ја како предност конфигурацијата на теренот во услови на намалена видливост ноќе како и во сложени метеоролошки услови.
- Организирање на сили од локалното население во улога на инструктори кои би извршувале герилски акции.
- Употреба и користење на широк арсенал на вооружување како и минско-експлозивни средства.

Слабите страни на ССО се ограничената огнена моќ, и недостатокот од борбена поддршка која произлегува од оддалеченоста т.е. длабочината во која ги извршуваат задачите, како и долготрајниот и скап процес на обука и бавното и скапо обновување на самите сили.

Што се однесува до способностите кои што треба да ги поседуваат ССО освен основните (нуркање, падобранство, алпинизам, скијање и снајперски способности), специјалците на модерното време треба да поседуваат и други вештини и способности и тоа:

- Специјалисти за врски, набљудување и ориентација;
- Познавање на најмалку два странски јазици;
- Специјалност за минско-експлозивни средства;
- Давање на прва помош;

- Способност за опстанок и преживување во природа;
- Ракување со секаков вид на оружје (од најстаро до најсовремено);
- Познавање на технички средства за заштита и т.н.

5.2. Доктрина на превенција- превентивно асиметрично војување

Умешноста на војувањето е да се победи непријателот без војна. Превентивните операции се збир на неконвенционални тактички операции кои опфаќаат широк спектар на невоени и воени активности како што се дипломатијата, политичко-економската помош или санкции, психолошките операции, заедничките активности со сојузничките сили и други. Во превентивните операции можат да се инкорпорираат два главни видови на специјални операции:

- 1) директни специјални операции и
- 2) индиректни специјални операции.

Директниот пристап е последната алтернатива која се презема после исцрпување на сите други несмртоносни методи. Главна одлика на директниот пристап е напад со изведување на мали дискретни тајни операции за отстранување на некоја посебна специфична закана или заробување или елиминирање некоја посебна личност која лично ја загрозува безбедноста на пријателските сили или на пријателскиот режим.

Индиректните операции имаат за цел превенција и запирање на евентуалните безбедносни закани и подразбираат серија активности со цивилното население, локалните лидери, свештенството, обучувањето на сојузнички сили и давањето совети за отстранување на заканите, заеднички вежби и слично. Со директниот и индиректниот пристап значително се намалува потребата за користење на голем број конвенционални сили со што се намалуваат трошоците, но и човечките загуби на сопствена страна.

Концепцијата на западните воени сили за „индиректниот пристап“ произлезе од британскиот војник и воен теоретичар Б.Х. Лидел Харт, кој, според него, катастрофата можела да се избегне од Првата светска војна и кој

тврди дека војските треба да ги избегнуваат главните предности на нивните противници и наместо тоа да ги напаѓаат нивните физички и психолошки ранливости. Доктрината на САД го комбинира аргументот на Харт со концептот на Клаузевиц за „центар на гравитација“ за да опише директни и индиректни пристапи. Директните пристапи ја применуваат борбената моќ против тежиштето на непријателот, додека индиректните пристапи го напаѓаат центарот на гравитација на непријателот преку критичните ранливости, додека ги избегнуваат неговите јаки страни.¹⁰⁶

Ограничувањето на директните и индиректните пристапи има смисла при планирање на конвенционални операции против познат противник во дефиниран простор на борби, како што се сечење на линиите за снабдување долж Западниот фронт. Овие концепти не се пресликуваат лесно во ирегуларното војување, кое Анексот за асиметрично војување¹⁰⁷ на Националната стратегија за одбрана го дефинира како „борба меѓу државните и недржавните актери за да влијаат врз популациите, како и влијание на легитимноста“.¹⁰⁸ Проблематично е тоа што ирегуларното војување „фаворизира индиректни и асиметрични пристапи“ без дефинирање на индиректен пристап. Дејствата на силите за специјални операции во војните на Америка по 11 септември ја откриваат дефиницијата на војската за директни и индиректни пристапи: директно насочување кон недржавните непријатели еднострано или индиректно насочување кон нив преку партнерските сили.

Со текот на времето, начинот на кој лидерите на специјалните операции зборуваа за индиректниот пристап се пренасочи и се ограничи. Иако обуката на странски сили секогаш беше поткомпонента на индиректниот пристап, тој стана единствениот акцент. На пример, една деценија откако започна војната во Авганистан, адмиралот Вилијам МекРевен го опиша индиректниот пристап како „пристап фокусиран на советување, помагање и

¹⁰⁶ Joint Publication 5-0, Joint Planning, 1 December (2020), USA, достапно на: https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/jp5_0.pdf?ver=ztDG06paGvpQRrLxThNZUw%3d%3d

¹⁰⁷ Summary of the Irregular Warfare Annex to the National Defense Strategy, (2020). Department of Defense, USA, 2020, достапно на: <https://media.defense.gov/2020/Oct/02/2002510472/-1/-1/0/Irregular-Warfare-Annex-to-the-National-Defense-Strategy-Summary.PDF>

¹⁰⁸ Summary of the 2018 National Defense Strategy of the United States of America (2018) Sharpening the American Military's Competitive Edge, USA, достапно на: <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2018-National-Defense-Strategy-Summary.pdf>

обука на нашите глобални партнери“.¹⁰⁹ Градењето на капацитетот на партнерот и работењето „од, со и преку“¹¹⁰ странски сили им овозможува на САД да го минимизираат ризикот и да постигнат економичност на сила. Меѓутоа, спојувањето на оваа линија на напори со индиректниот пристап е проблематично од две причини.

Прво, постојат и други важни компоненти на ирегуларното војување кои не се ниту директни активности ниту градење на капацитет на партнери, како што се оперативни активности.

Второ, воспоставување мисии за обука, советување и помош со индиректен пристап ги разликува само средствата, ограничувајќи размислување за други можна примена на воена моќ. Обуката и помагањето на странски сили за воен пораз на непријател е директен пристап преку полномошник; тоа во основа не ја менува основната теорија на командантот за тоа како да се победи противникот. Всушност, ангажманот преку партнерските сили може да стане механизам за американските единици директно да се вклучат во борба, користејќи ја нивната мисија за обука како оправдување за спроведување на инаку кинетички ориентирани операции.

5.2.1. Судири со низок интензитет

Судирите со низок интензитет подразбираат широк спектар на вооружено и невооружено делување. Невооруженото делување опфаќа: разузнавачки операции, психолошки операции, пропагандни операции, политичко-економски активности и притисоци. За овие операции современите воени системи и оние кои се во фаза на брз развој имаат однапред обучени и школовани специјализирани институции и формации кои најчесто се дел од специјалните сили кои се, пак, во најголем дел стручно подредени и координирани од разузнавачките елементи на земјата и на самите вооружени сили.

¹⁰⁹ The Future of U.S. Special Operation Forces: Ten Years after 9/11 and Twenty-five years after Goldwater-Nichols. (2011). House Hearing, 112 Congress, U.S. Government Publishing Office.

¹¹⁰ Joseph L. Votel, Eero R. Keravuo, The By-With-Through Operational Approach, *FQ 89, 2nd Quarter* 2018, достапно на: https://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/jfq/jfq-89/jfq-89_40-47_Votel-Keravuo.pdf?ver=2018-04-11-125441-307

Вооруженото делување при судири со низок интензитет опфаќа:

- ✓ бунтовничко-превратнички дејства и операции,
- ✓ диверзантски операции,
- ✓ уништување на командни и комуникациски центри и на логистичкиот и инфраструктурниот потенцијал,
- ✓ вознемирување на непријателот,
- ✓ заробување и атентати на ВИП-личности,
- ✓ насилно извидување,
- ✓ наведувачки операции,
- ✓ препади, упади итн.

Но практиката и досегашното искуство на земјите кои често спроведуваат специјални операции и практикуваат судири со низок интензитет покажува дека до посакуваната цел и замисла најчесто се доаѓа со комбинирање на вооружени и невооружени операции. Комбинациите од овие два вида на операции всушност е највисокиот организациски облик на судир со низок интензитет и се нарекува повеќедимензионална операција. Повеќедимензионалните операции може да се изведуваат пред, во текот и после војната, но и независно од неа.

5.2.2. Тајни операции

Операциите без прогласена воена состојба (на домашно или на странско тло) ги преземаат и ги вршат елементите на вооружените сили, најчесто единиците за специјалните операции, и тоа самостојно или во координација со разузнавачката заедница. Во мир, овие операции, покрај називот најчесто носат и неофицијален назив „тајни“ операции, бидејќи речиси без исклучок за нивните мотиви, планирање, изведување, цел и резултати вооружените сили и самите држави нема да ја информираат јавноста пред, во текот ниту по завршувањето на операцијата. Овие операции остануваат непознати дури и за парламентите бидејќи во најголем дел тие се во спротивност со законите за воен конфликт (заради ефектот и учинокот тие се крајно неконвенционални), меѓународните повелби и конвенции, повелбите и принципите за неутралност, заштита на цивилното население, културно-историските и верски објекти, забраната за користење на медицински и цивилни ресурси во воени цели и др.

Во историјата, но и денес многу ретки се случаите кога некоја држава обелоденила или признала извршување на операција со вакви карактеристики, особено кога таа е изведена без прогласена воена состојба или во состојба на мир. Како своевиден исклучок од ова правило се противтерористичките операции изведени на сопствена територија кои се држат во тајност се до завршувањето на истите (операција „НИМРОД“ за ослободување на иранската амбасада во Лондон). Но дури и во ваков случај, заради зачувување на личната безбедност на извршителите и на сите учесници и заштита на тактичките мерки, постапки и средства применети во операцијата, најчесто деталите се држат во тајност (операцијата за спасување на заложниците во театарот во Москва на 23 октомври 2005 година каде не се открива видот и хемискиот состав на специјалниот гас за неутрализирање користен во операцијата).

Мора да се напомене дека во светот постојат различни критериуми околу тоа кој е носител на антитерористичката борба во земјата (воени, полициски или други специјализирани единици), и за истото прашање земјите во светот имаат различен пристап.¹¹¹

5.3. Улогата на специјалните единици во борбата со тероризмот

Улогата на специјалните единици (СЕ) во борбата против тероризмот е широко призната. Тековните случувања во Авганистан и Ирак изобилуваат со извештаи за специјалните единици кои преземаат разни операции за борба против тероризмот. Така улогата на СЕ во борбата против тероризмот е предводена од еден широк опфат на директна акција. Меѓутоа, ако се анализира потемелно, станува јасно дека борбата против тероризмот со употреба на СЕ вклучува нивно распоредување во различни улоги во зависност од видот на терористичката закана со која се соочуваат, компетентноста на другите национални безбедносни агенции и националната воена стратегија против тероризмот.

¹¹¹ Владимир Јовановски, Војување од четврта генерација-Специјални операции и асиметрично војување, *ШТИТ*, Министерство за одбрана на Република Македонија, февруари, 2012.

Во ова поглавје се анализира улогата на специјалните единици во борбата против тероризмот. Со тоа и да се доведе до поголема свесност во размислувањето и значењето на СЕ, за тоа како се достигнува нивото на врвна обученост и распоредување а се со цел справување со денешните терористичките закани. Прво, ја објаснувам улогата на СЕ во обезбедувањето на државата со националните безбедносни агенции. Второ, ја истражувам употребата на СЕ, со цел обезбедување на националните интереси од терористите надвор од државата преку регионални и меѓународни аранжмани.

а) Безбедност на државата

Улогата на специјалните единици во обезбедувањето на државата може да биде дизајнирана да ги надополни националните безбедносни агенции како што се полицијата, службите за итни случаи и националните разузнавачки агенции во борбата против тероризмот. Тероризмот се покажа како повеќеслојна закана и многу влади прифатија пристап на целата нација за справување со овој феномен. Овој пристап бара различните агенции да ги внесат своите соодветни области на експертиза во арената за сеопфатна и ефикасна борба против тероризмот. СЕ може да придонесат за овој пристап на неколку начини.

За експертиза е потребно време, пари и напор - многу безбедносни агенции веќе беа презаситени со справувањето со своите одговорности дури и пред нападите од 11 септември 2001 година, што го најави почетокот на ерата на терор. Со зголемени услови на закана, принудувајќи стратешки рефокус и распоредување на ресурсите за борба против тероризмот, многу од националните агенции биле ослабени. Затоа, распоредувањето на СЕ да ги надополнат домашните безбедносни агенции во нивните огромни безбедносни одговорности беше природен следен чекор. Сепак, постоеја неколку прашања што требаше да бидат адресирани при распоредување на специјалните единици за да се надополни националната безбедност.

Како прво, специјалните единици обично спаѓаат во воениот домен, и освен ако не се јасно изнесени протоколите за нивно распоредување во националните безбедносни должности, нивното присуство може да биде извор

на конфузија во областите на командување и контрола кога ќе избие насилиството и теророт. Во националните култури каде што постои високо ниво на недоверба и непријателство меѓу полицијата и војската, распоредувањето на СЕ може да биде дури и контрапродуктивно за целокупната безбедносна состојба.

Второ, специјалните единици се високо специјализирани за одредена вештина; затоа, ситуациите во кои тие се распоредени и нивните специфични улоги треба да бидат јасно артикулирани. За да се зголеми употребата на распоредување на СЕ за националните безбедносни функции, владите треба да имаат кохерентна политика за национална безбедност што ги артикулира синцирите на команда, надлежност и одговорности. Иако ниту една структура нема да биде совршена, артикулацијата на јасна структура за команда и контрола во мирно време би обезбедила драгоценото време во време на хаос.

Специјалните единици се елитни трупи во повеќето воени организации - голем дел од ресурсите од другите трупи биле посветени на нивниот развој. Изборот и обуката на припадниците на СЕ не ги добија многумина кои не ги исполнуваат бараните стандарди - влегувањето во нивните редови е чест стара колку и самата воена борба.¹¹² Без изненадување, СЕ традиционално се сметаа за „врв на копчето“ во арсеналот на воени опции на една земја. Посебниот квалитет што ги издвојува СЕ од нивните современици не е цврстината при избор или обука. Наместо тоа, богатството лежи во многу мотивираните индивидуи кои го прават тоа низ напорниот процес. Со нив, квалитетот во обуката и операциите може да биде само-генерирачки и одржлив - што доведува до доблесен циклус на генерирање квалитетни трупи кои се истакнуваат во своите области на експертиза и поседуваат висок капацитет за учење и прилагодување. Нивното често распоредување на фронтовите на операциите за национална безбедност им овозможува да стекнат драгоценото оперативно искуство и увид. Така, вклучувањето на СЕ во борбата против тероризмот им носи експертиза и искуство на домашните безбедносни сили во борбата против тероризмот. Како таква, вредноста на борбените искуства на

¹¹² Derek Leebaert. (2006). *To Dare and to Conquer: Special Operations and the Destiny of Nations*, New York: Hachette Book Group, p 9.

специјалните единици не треба да биде потценета. Во свет каде што технологијата ги направи порозни физичките граници, сè поголем број терористи се опремени со знаење, па дури и искуство, во планирањето на мисијата, изработка на воено оружје, поставување на импровизирани експлозивни направи и цела низа други смртоносни вештини. За жал, тие не играат според правилата на цивилизираните нации; асиметричниот стил на војување што тие го водат е токму од типот на кој повеќето конвенционални воени сили не беа дизајнирани да му се спротивстават. Земено заедно, можноста да се распоредат високо независни, искусни и квалификувани специјалните единици на теренот против овие терористички сили е предност за која ниту една влада не треба да се откаже.

Како водечки сегмент на борбената способност на војската, специјалните единици честопати учествуваат во заеднички операции со нивните сонароднички служби - повеќе отколку конвенционалните воени сили и домашните агенции за безбедност меѓусебно. Затоа, нивната способност да работат со заеднички средства од сите традиционални служби, се подобрува со сè почестата изложеност. Овој момент во заедничките операции е од клучно значење кога таквите операции се неопходни за борба против тероризмот во огромната територијална ширина на земјата, а домашните агенции може да немаат ресурси, експертиза или искуство за да се распоредат со сличен ефект. Имајќи јадро на висока подготвеност, добро обучените СЕ одржуваат постојан притисок врз терористите. Специјалните единици исто така носат воена огнена моќ на фронтот против тероризмот. Терористите можат да бидат обучени и опремени да водат битка на ниво над тоа со кое што можат да се справат домашните безбедносни агенции. Употребената тактика и тешкото вооружување од страна на терористите можат да ги совладаат помалку вооружените безбедносни агенции. Во ситуации (како нападите во Мумбаи) кога терористите можеби не се заинтересирани за преговори или опстанок и нивната мисија е да направат максимален хаос и да добијат публицитет преку чисто уништување; воведување огромна воена сила за брзо завршување на непријателствата може да ги намали жртвите и да го минимизира нарушувањето на напорите за обновување.

Како што неодамна покажаа нападите во урбаните центри, можноста за брзо движење во акција и прецизната борба за минимизирање на колатералната штета претставуваат важни атрибути за специјалните единици. Релативно малата бројност на единиците на специјалните единици и нивната прилагодливост кон новите начини на водење борба ги става во добра позиција заради одржување на нивната ефикасност. Реализирана работа на СЕ ќе ги поттикне и поддржи конвенционалните воени сили да ја надградат својата работа со цел извршување на поголеми, и покомплексни заеднички и интегрирани операции.

Терористите ги фаворизираат недостапните места како локации каде што можат да тренираат, да акумулираат материјал и да регрутираат идни следбеници. Во овој случај, владите обично ги испраќаат специјалните единици прво да ја деескалираат ситуацијата. СЕ исто така може да бидат распоредени за надзор и разузнавање пред распоредувањето на поголемите воени сили во проблематичните региони. Нивните вештини ги предиспонираат за такви задачи. Како високо обучени, дисциплинирани и зрели војници, СЕ може исто така да ги преземат одговорностите за граѓанска акција на теренот, во интеракција со локалното население во кампањата за намалување на поддршката кон терористичките елементи.

б) Справување со конфликт со низок интензитет

Терористите можат да се вклучат во софистицирана војна со мал интензитет против владините сили. Како што покажаа операциите на Ирската републиканска армија (ИРА) во Северна Ирска за време на „неволјите“ во 1980-тите, терористите со поддршка од домашните симпатизери можат да бидат недопирливи и смртоносни. Еден од начините да се победат ваквите елементи е да се спроведе операција на близок надзор и разузнавање - задачи што можат да ги извршуваат СЕ во различни „маски“. Изборот и обуката на СЕ ги прави соодветни кандидати за обликување во оперативци кои можат да бидат распоредени за борба против терористите кои учествуваат во војна со мал интензитет. Пробивањето на терористичките мрежи е опасно и непредвидливо, но резултатите можат да бидат важни, а победите стратешки. Врз основа на

нивната посветеност и одлучност, специјалните единици можат да бидат важен ресурс во ваквите операции и треба да бидат резервирани како опција за креаторите на политиките.

Борбата против тероризмот е важна стратегија што ги става терористите чекор наназад и им го ускратува времето и просторот за работа. Иако можеби нема да ги искорени недопирливите терористички организации, тоа секако ги нарушува нивните ресурси и им овозможува на националните и на меѓународните сили да дејствуваат поефикасно против нив. СЕ кои се обучени да соберат сили од тамошното население, исто така, можат брзо да селектираат одредени елементи кои ќе извршат операции кои што четите на специјалните единици можеби нема да можат да ги извршат самите. Релевантни се и помалите рации кои се спроведени самостојно од страна на СЕ со цел да се нарушат терористичките операции во нивниот извор. Во тој случај, специјалните единици обезбедуваат инванзивна алатка за да можат креаторите на политиките да дејствуваат прецизно, со контролирана сила и ограничени цели. Специјалните единици имаат голема улога во борбата против тероризмот надвор од националните граници.

в) Победа над тероризмот со освојување срца и умови

Врските помеѓу тероризмот и локалното население многу варираат во зависност од факторите како што се географијата, религијата, културата и економијата. Без оглед на тоа дали тие се слаби или не, можноста да се придобијат срцата и умовите на локалното население ќе биде темел на успехот во современите воени операции против терористите. Борбата против тероризмот е исто толку психолошки и емоционален предизвик, колку што е и физички. Многу терористички организации ја базираат својата поддршка околу непријателот кој ги предизвикува нивните верувања и принципи. Затоа, можноста да се придобие вербата и поддршката на локалното население во нивните легитимни влади е клучна за промовирање на долгорочен мир и стабилност. СЕ силно учествува во ваквите операции затоа што тие често се првите „чизми“ на теренот и имаат пристап до влијателните членови и водачи на локалните заедници. Тие се пословични стратешки десетари, како што

наведува генералот Петреус, чии активности на тактичко ниво можат да имаат стратешки последици.¹¹³ Ако првичните активности на СЕ не ја постават правилно дадената ситуација, тие ќе ги оптоварат следните активности од други агенции што може да пристигнат по нив. Потребно е СЕ да имаат здраво разбирање за стратешката, како и за тактичката состојба. Додека нивните смртоносни дејства се регулираат со строги „Правила на ангажман“, нивните невооружени ангажмани треба да се спроведат со дипломатски такт и проценка на ситуацијата на теренот. Така, степенот на знаење и зрелост што се бара од војник на СЕ е огромен и целта на владите треба да биде насочена да ги градат своите СЕ кон такви професионални стандарди за операции во борбата против тероризмот.

г) Поддршка на меѓународните напори

Крајната улога на специјалните единици што треба да се потенцира вклучува распоредување на специјалните единици за поддршка на меѓународните напори за борба против тероризмот. Припадници на СЕ, од многу држави веќе се распоредени во меѓународната борба против тероризмот на различни нивоа. Некои беа распоредени за да формираат компонента на силите на Обединетите нации (ООН), додека други беа распоредени како дел од меѓународните сили основани од ООН и со поддршка на организации како Организацијата на Северноатлантскиот договор (НАТО). Овие конструкции се важни за поддршка на законитоста на воените распоредувања од страна на земјите учеснички - без кои малку земји би имале политички сили да продолжат независно.

Под кој мандат и да се распоредени, специјалните единици се знак за надворешна политика на многу нации. За повеќето нации, ваквите распоредувања се исто така драгоценост можност да се тестира оперативната подготвеност на нивните сили и да се дозволи стекнување вредни оперативни искуства. Природата на мисиите на СЕ во меѓународните распоредувања може

¹¹³ US Army Training and Doctrine Command. *US Army/Marine Counterinsurgency Field Manual*, USA: 2006, p 40.

да варира во голема мера; тие можат да бидат дел од безбедносните сили за граѓанските акции или хуманитарните организации. Хуманитарните напори се од клучно значење за обновата на сиромашните разорени региони и повторно воспоставување на владата и безбедноста - и двете се клучни за пораз на тероризмот.¹¹⁴

¹¹⁴ Susan E. Rice. (2009). US Permanent Representative to the United Nations, FDCH Congressional Testimony to the Committee on House Foreign Affairs on 29 July 2009 about *International Peacekeeping Operations*.

6. Специјални сили на најмоќните држави во светот

6. 1. Американски специјални воени единици

Како најмоќна сила во светот може слободно да се каже дека е Америка и нејзините специјални единици. Како темел на денешните специјални сили од составот на копнените сили, во јуни 1942 година во текот на II Светска војна се формирани Ренџерите, поточно баталјон на Ренџерите формиран во Северна Ирска.¹¹⁵ Иако ова е воена формација, официјално формирана 1942 година историјата на американските Ренџери е долга 4 века односно уште од далечната 1670 година кога е формирана првата единица на Ренџери за борба со локално индијанско племе. Обуката на Ренџерите е една од најтешките во американската војска и е во времетраење од една година. Обуката е поделена во два циклуса од по 6 месеци, од кој првиот циклус е индивидуална обука, додека вториот циклус е специјалистичкиот дел или специјалистички курсеви меѓу кои:

- Преживување;
- Курс за борба во урбана средина;
- Обука во џунгла, пустина и обука во поларни услови која се изведува во артичкиот појас.

По официјалното формирање на Ренџерите следувало формирање на зелените беретки во јуни 1952 година. Оваа единица се состоела од 2500 припадници кои се наоѓале во Форт Браг во Северна Каролина. Зелените беретки се всушност продолжение на американско-канадската воздушно десантна бригада која што во текот на II Светска војна се борела на терените во Европа и на Пацификот. Обуката на зелените беретки се изведува во Форт Браг и трае скоро 10 месеци а истата е поделена на неколку фази: основна, специјалистичка, завршна и таканаречена фаза или курс за подофицери која што не е задолжителна. Многу мал процент на кандидати ги завршуваат сите фази, што впрочем и ја оправдува ригорозната селекција при избор на

¹¹⁵ Merrie Monteagudo (2015), U.S. special operations history: Milestones and missions, *The San Diego Union Tribune*, достапно на: <https://www.sandiegouniontribune.com/military/sdut-us-military-special-operations-history-2015aug25-story.html>

кандидатите.¹¹⁶ Припадниците на зелените беретки се добро познати по својата бруталност при извршување на своите задачи насекаде низ светот каде што САД имаат свои интереси. Последна и најтајна воена единица во составот на копнените сили на САД е Делта одредот кој е формиран од страна на полковникот Чарли Беквит, кој имал претходно искуство стекнато за време на престојот во Британија кај добропознатата специјална единица САС. Делта е основана во најголема тајност во 1978 година¹¹⁷ од доброволци од други елитни единици на возраст од 25-35 години, веќе докажани борци со претходно воено искуство. За обуката и изборот на кандидатите и затоа колку е тешко да се биде дел од „Делта одредот“ говори и фактот дека при селекцијата секој кандидат треба да поседува одредени психофизички способности и тоа:

- Да имаат коефициент на интелигенција над 110;
- да говорат најмалку еден странски јазик течно;
- за одредено време со опрема да истрчаат или испливаат одредена должина;
- извршување на маршеви и ориентација со опрема под големо оптоварување.

Секоја специјална воена единица во својот арсенал од вооружување има лесно пешадиско вооружување поради поголема мобилност на терен, огнена поддршка составена од минофрлачи, преносни противоклопни и противвоздушни ракетни системи со автоматско наведување, и разни видови на фрлачки на гранати. Во склоп на Делта одредот спаѓа и воздухопловен баталјон кој што е составен дел од Делта одредот и е познат под името „Нокни ловци“. Исто така ССО има и во воената морнарица и во воздухопловството. Специјална воена единица во склоп на воената морнарица на САД се добро познатите „Фоки“ (NAVY SEALS Commandos) кои се сметаат за најелитна единица во склоп на воените сили. Формирани се на 1 февруари 1962 година со намена за водење на неконвенционална борба во сите теренски и временски услови.¹¹⁸

¹¹⁶ Charles M Simpson. (1983). *Inside the Green Berets: The first thirty years, a history of the U.S. Army Special Forces*, Presidio Press, USA.

¹¹⁷ Merrie Monteagudo (2015), U.S. special operations history: Milestones and missions, *The San Diego Union Tribune*, достапно на: <https://www.sandiegouniontribune.com/military/sdut-us-military-special-operations-history-2015aug25-story.html>

¹¹⁸ SEAL History: The Story of Naval Special Warfare, достапно на: <https://www.navysealmuseum.org/about-navy-seals/seal-history-the-naval-special-warfare-storyseal-history-the-naval-special-warfare-story>

Оваа единица исто така е оспособена и за дејства на вода и под вода, уништување и завземање на објекти од високо значење како и клучни точки, водење на специјални и психолошки операции, ослободување на заложници, наведување на авијацијата и артилеријата како и обезбедување на сопствените пристаништа и пловила. Способни се за изведување на сите видови на инфилтрација и тоа по копно, вода и воздушен пат. За разлика од останатите специјални единици на САД, обуката на фоките е со најдолго времетраење. Таа трае 3 години и е поделена во неколку фази и тоа од основна, до специјалистичка, и само оние кои ќе ја ги поминат сите фази имаат право да ја носат значката „трајдент“. И оваа единица во својот арсенал на вооружување поседуваат и користат современо лесно пешадиско вооружување. Во нивниот арсенал може да се најдат повеќе видови на пиштоли, автомати, автоматски пушки (ХК, МП5, М-4), разни видови на снајперски пушки, фрлачи на гранати, како и специјалниот подводен пиштол ХК Р-11 отпорен на корозивно дејство. Исто така во повеќето специјални единици спаѓаат и летечките командоси од военото воздухопловство кои после неколку реорганизации и трансформации, формирана е воздухопловната комада за специјални операции во 1990 година. Во својот состав оваа команда има 4100 припадници од редовниот состав и 2500 резервни сили. Основна намена им е уфрлување на специјалните единици во позадина на непријателот, потрага и спасување како и давање на огнена поддршка. Обуката трае од 12-15 месеци, и содржи основна обука заради подигнување на психофизичката подготвеност, падобрански, нуркачки, и курс за преживување за на крај да се заокружи фазата на обука за падобрански курс за скокови од голема височина познати како HALO скокови што во превод би значело високо скокање- ниско отварање. Во втората фаза е специјалистичкиот дел од обуката каде што се обучуваат за разни специјалности и тоа; авио навигација, комуникација, тактика на мали единици. По завршување на оваа фаза припадниците стануваат членови на AFSOC (Air Force Special Operation Command).¹¹⁹

¹¹⁹ Mihajlo Mihajlović, Stanislav Arsić, *Специјалне снаге свешта: organizacija, obuka, naoružanje*, Vojaska, 2003.

6.2. Руски специјални воени сили

Руските специјални сили се светска воена сила која што постојано е во една воена технолошка трка со САД, со постојано надоградување на можностите и нивните воени капацитети. За разлика од ССО на САД, руските воени специјални единици немаат јасна организациска шема или поделеност. Не постои поделеност на силите помеѓу воени и полициски, туку се користат два различни термини со слично или исто значење а тоа се: Специјално назначение или познатите СПЕЦ-НАЗ, и ОСНАЗ или во превод особено назначение за посебни намени. За нив може да се каже дека не се супермени, но се мајстори на својата професија, врвни падобранци, нуркачи, диверзанти и атентатори. Мотивираноста во оваа професија е релативна и е повеќе од идеолошка природа. Што се однесува за нивното формирање или нивните почетоци има повеќе теории и тоа: едни сметаат дека нивните организации и препречетоци се уште од далечната 1917 година односно со формирањето на „ЧЕКА“ или специјален одред за борба против контра револуцијата и саботажи, други пак ги поврзуваат почетоците со партизаните кои за време на II Светска војна се бореле длабоко на непријателска територија, додека пак трети имаат тврдења дека се формирани во педесетите години од минатиот век за време на судирот помеѓу Советскиот сојуз и Западот. После голем број на реорганизации и реструктурирања на ССО денес има 10 бригади во составот на ГРУ (Главна разузнавачка управа на рускиот генералштаб), а ОСНАЗ е шеста дирекција во склоп на истата управа. Задачи кои ги извршуваат СПЕЦ-НАЗ на федералната армија се: противелектронско војување, идентификација и откривање на објекти кои би биле гаѓани од сопственото нуклеарно оружје, тактика на мали единици, препад врз објекти на непријателот со високо ниво на приоритет (ракетни бази, нуклеарно оружје, ПВО (против воздушна одбрана), радарски станици, комуникациски системи (како пример војната со Грузија во која беа онеспособени сите комуникациски системи), избор на места за десант и др. Критериумите не се воопшто поразлични од критериумите на останатите ССО во светот. Школувањето или обуката трае една година при што кандидатите кои се пратени од воздухопловните сили на руската армија поминуваат фаза на општа обука. Како и останатите ССО а заради мобилност и брзо распоредување се користи лесно пешадиско вооружување, фрлачи на гранати, снајперски

пушки, против оклопни ракетни орудија, како и користење на разни видови на оклопни и полуоклопни возила за транспорт на силите. Исто така, располагаат и со пловечки тенкови, хеликоптери, авиони, додека огнена поддршка имаат од тешкото вооружување и тоа: минофрлачи, хаубиви, топови водени ракети, тенкови и др.). Кон крајот на 1999 година формиран е центар за специјални намени во чиј состав се влезени и обединети повеќе специјални единици од различни организациски целини, кои што во денешно време на видно изменето борбено поле имаат основна цел а тоа е противтерористичка борба или во војна, борба на непријателска територија, и до 1000 километри во длабочина на непријателот. Целото борбено искуство овие единици го собрале на борбените полиња во Чеченија, Авганистан, Грузија, и во поново време во борбите на границата со Украина и во делови од Сирија. Она што ги одвојува руските специјални единици е тоа што можат да се борат поединечно додека останатите земји се потпираат на тимот.¹²⁰

6.3 Специјални воени сили на други земји

Како светски воени сили кои во своите армии ги имаат едни од најелитните ССО можам да ги издвојам: Велика Британија (САС), Израел (Шајетет), Германија (КСК), Франција (CRAP), Пакистан (Црни штркови) познати по ослободувањето на 39 заложници заробени од страна на Талибанците во Авганистан по нападот на воениот штаб, Шпанија (Морнаричка борбена единица за специјални операции).

Останати земји кои со забрзано темпо ги подигнуваат капацитетите на ССО, а поради новиот вид на ризици и закани со кои се соочуваме во денешно време се: Данска (Jagerkorpset и Froemankorpset), Белгија (ESR), Полска (GROM), Турција (OZEL Inithar komando bolvya) и други.

Сите овие единици имаат големо борбено искуство зад себе, и нивната главна улога е оправдана а тоа е зачувување на мирот и стабилноста во светот.¹²¹

¹²⁰ Mihajlo Mihajlović, Stanislav Arsić, *Специјалне снаге света: organizacija, obuka, naoružanje*, Vojjska, 2003.

¹²¹ Jović, S. (1994) *Specijalne snage*. Podgorica: Montenegro Harvest.

6.4 Опрема и вооружување за извршување на специјални операции

Специјалните единици во својот арсенал на вооружување ја имаат најсовремената и најсофистицираната опрема и оружје, а со цел справување со широкиот спектар на безбедносни закани. Изборот на персонал кој би одговорил на предизвиците во ССО е комплексен и тежок процес, но и специјалната опрема и оружје е она што ги прави специјалци. Во денешните судири може слободно да се каже дека освен персоналот победата ја носи и подобрата и пософистицирана опрема која што се користи. Ова би го поткрепил со факти со пример од неодамнешните настани во Нагорно Карабах, и судирот помеѓу Ерменија и Азербејџан во кој несомнено и со анализа на могу воени експерти победи современата техника и опрема. Само 43 дена му беа потребни на Азербејџан да си ја поврати територијата која што беше окупирана во 90-те години од минатиот век. Сите воени аналитичари ги потенцираат трите главни фактори за успех на борбеното поле и тоа: техниката и технологијата која што како што велат со поддршка од Турција на борбеното поле била транспортирана најсовремената опрема и оружје. Секако овде голем удел има и разузнавањето и добрите разузнавачки информации, но главното влијание е набавката на опремата односно високотехнолошките беспилотни летала од Израел и Турција кои што ја одиграа главната улога на самиот терен или борбеното поле. Овие уреди се надградени со најсовремено оружје при што освен разузнавачки извршувале и воздушни напади. Воздушните напади и снимките од самите летала го открија целиот хаос кој што се случувал на теренот а кој што го извршиле ССО на Азербејџан. Ова подразбира: уништени тенкови, копнени утврдувања, артилерија како и ракетни системи. Едноставно после овие напади од страна на Азербејџанските сили, Ерменската војска ја почувствува технолошката надмоќ и доминантноста на технологијата. Лекција која што треба да се научи од овој судир би била немоќта и големата ранливост на конвенционалните и традиционални копнени единици- наспроти специјалните сили и современата техника и вооружување. За да ја доближам моќта на турските беспилотни летала „Бајрактар“ би истакнал дека се опремени со четири ракети кои што користат микромунисија и кои што се покажаа ефективни против руското вооружување на повеќе фронтови во Авганистан и

во Сирија. Современото опремување и вооружување не би било целосно без тактиката на ССО која што се стекнува со секојдневна обука и која што тактика Баку очигледно ја научил преку борбите на Блискиот исток каде во борбата против Талибанците беа користени мали специјализирани групи. Овие специјализирани тимови на командоси извршуваа задачи наместо големи групации, и нивна основна цел била пребарување и уништување. Тимовите биле составени од американските специјални единици, моринците, морнаричките фоки и од офицери на ЦИА. Слично на овие формации дејствувале и силите на Азербејџан во борбите во Нагорно Карабах кои што со претходни длабински инфилтрирања позади линијата на непријателот со ласерско обележување или со испраќање на координати ги уништувале ерменските позиции. Сумирано од сите овие случувања и како заклучок би бил фактот дека азербејџанските специјални сили добро ги научиле лекциите од 90-те години, а како потврда би ја издвоил обуката која што ја завршуваат преку курсеви во едни од најмоќните воени сили како што се Турција и Пакистан.¹²²

За краток временски период специјалните сили откриле и воочиле дека со користење на мали беспилотни летала со одлични перформанси може да се дојде до значителна предност на теренот, преку уништување на важни и високо исплатливи цели. Ова би значело дека со уфрлување на мали тимови специјалци опремени и обучени за користење на овие летала, би можеле да се соочат со бројчано многу поголем непријател и притоа истиот да биде совладан и уништен без поголеми загуби од страна на специјалните тимови. Ова би значело дека се повеќе и повеќе специјалните воени сили зависат од опремата која што би била ефективна во позадина на непријателските сили, посебно во делот на мините и микро и нано беспилотни летала. Овде мора да се издвојат и проектите односно водените проектили кои се прилагодени посебно за борба во урбани средини. Беспилотните летала наменети за ССО се полетуваат со фрлање од рака на операторот и истото е со маса од околу 2 кг. и може да се смести во ранецот со останатата опрема. Сите овие фактори го прават леталото невидливо и нечујно за непријателот што пак доведува до голема предност во однос на непријателот. Развојот на беспилотните летала не престанува и трката

¹²² Извадок од статија на Гоце Атанасов ноември 16 2020 Радио Слободна Европа

помеѓу државите производители продолжува со зголемено темпо, затоа што како што истакнав предноста на борбеното поле е кај ССО кои што ја поседуваат најсовремената опрема, техника и вооружување. Токму заради овој фактор економски моќните и современи држави имаат сопствени капацитети односно свои истражувачки центри, лаборатории и институции во кои врвни стручњаци работат на истражување на усовршување на специјалната опрема и вооружување.

6.5 НАТО команда за специјални сили

Актуелните закани во денешното безбедносно опкружување ги прават државите ранливи и затоа од голема важност претставуваат партнерствата и пријателствата кои обединети во сојузи би можеле да се соочат со секаков вид на безбедносни закани. Ова произлегува и од искуствата на специјалните сили кои се борат на борбените полиња во различни делови од светот каде што се увидело и се дошло до решение за поставување на некаков вид на комуникација и стандардизирање на процедурите при борба, а со цел олеснување на водењето на операциите.

Поради ова во 2008 година формирана е и е во функција команда за специјални операции со која раководи командант кој бил офицер во специјалните сили. Во овој момент командант на командата за специјални операции која е стационирана во Монс-Белгија е генерал Тод Д. Волтерс¹²³ кој што е поранешен припадник на зелените беретки од САД. Оваа команда е формирана со цел да се обединат ССО заради воспоставување на подобра комуникација и стандардизирање на процедурите заради интероперабилност помеѓу силите. Има неколку начини за стандардизирање на процедурите и тоа преку организирање на различни курсеви на кои што меѓудругото се разменуваат и искуства помеѓу самите припадници на специјалните сили. Некои курсеви се посетувани и од страна на НАТО партнерските земји кои што исто така имаат големо борбено искуство. Следната работа на која што командата е фокусирана е планирањето, со што би се дала целосна поддршка на операциите предводени од сојузот за време на борбени дејствија. Исто така

¹²³ General Tod D. Wolters, U.S. Air Force, достапно на: <https://www.af.mil/About-Us/Biographies/Display/Article/107979/lieutenant-general-tod-d-wolters/>

командата става акцент и на советувањето на командите на сојузничките сили во Европа и командата на НАТО при водењето на специјалните операции. Големо достигнување е поврзувањето на силите, брзото прилагодување како и комбинирањето со персонал. Исто така достигнување би било и прилагодувањето на командата и самите потреби на сојузот, зголемувањето на свеста околу улогата која што ја имаат специјалните единици, како и нивното јакнење и интегрирање поради фактот што овие сили се столбот на сојузот и клучни играчи во борбените дејствија.

Интероперативните капацитети на армиите на НАТО, воените и политичките напори и посериозните пристапи кон решавањето на конфликтите и мисиите се многу важни за идниот успех на Алијансата. Затоа, експертите препорачуваат дека Алијансата треба да работи на ефикасно развивање на способностите со мудро користење на буџетот за обука на трупите, редовни консултации и заеднички напори за подобро искористување на ресурсите. Армиите на 21-от век мора да бидат мобилни, флексибилни, лесно распоредливи и интероперативни, за да може да дејствуваат како мултинационална сила под заедничка команда на теренот.

7. Воените сили за специјални операции во справување со асиметрични закани на Р.С.Македонија

7.1. Силите за специјални операции и нивната улога во одбраната на Р.С.Македонија

Како што е случај во светот така и во нашата држава и Армијата, во тренд е развојот на мали, мобилни, добро опремени професионални сили. Главната цел во моментот како земја членка на најмоќниот воен сојуз на НАТО, но и пред вклучувањето во сојузот односно како партнерска земја аспират секогаш било, е и ќе биде развојот на ССО и нивната интеграција во безбедносниот систем. Сето ова би било потребно поради брзиот одговор, и справувањето со асиметричните закани, и предизвиканите ефекти од ирегуларното војување како што се (герилски движења, тероризам, бунтовништво, организиран криминал и други видови на војување). Ова се темели врз база на стратегијата на одбраната, доктрината за изведуваче на операции како и оперативната вештина. Според СОП Стратегиски Одбранбен Преглед на Македонија од 2018 година¹²⁴ директната закана, и можноста за извршување на воена агресија од страна на некоја соседна држава е исклучена, или е сведена на минимално ниво. Можноста од посредна закана е многу поголема и тоа како што е заканата од: терористи, повратници од воените жаришта на Блискиот Исток и странски платеници. Овие напади или активности од страна на субјектите кои ги набројав би биле брзи, динамични, непредвидливи и со нејасен карактер, и иако овие напади по природа би биле судири со низок интензитет, асиметрични и хибридни, сепак голема е можноста од ескалација на судирот и премин од судир со низок во судир со висок интензитет. Ова би претставувало голема закана по суверенитетот на Македонија и секако би било многу неповолно доколку некој судир прерасне во судир од низок во судир со висок интензитет, и затоа најголема закана би биле економските и политичките активности во комбинација со сајбер напади а со цел создавање на недоверба и несигурност во системот. Армијата на Р.С. Македонија уште од самите почетоци

¹²⁴ Стратегиски одбранбен преглед 2018 на Република Македонија. (2018). *Кон членството во НАТО и „Идни вооружени сили 2028“*, Министерство за одбрана на Република Македонија, достапно на: <http://morm.gov.mk/wp-content/uploads/2018/07/%D0%A1%D0%9E%D0%9F-%D0%BC%D0%BA%D0%B4-%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%B7%D0%B8%D1%98%D0%B0-05-07-2018.pdf>

и нејзиното формирање ги препозна ССО како еден суштински елемент на одбраната во Р.С Македонија. Ова би било поддржано од самиот факт каде што ССО би овозможиле исполнување на високи цели како на оперативно, така и на стратегиско ниво, и сето тоа со употреба на мала сила која што би го држела конфликтот на нивото на конфликт со низок интензитет. Исто така клучен фактор би претставувала и конфигурација на теренот, комплексниот демографски фактор, како и можните прибежишта кои отсекогаш на овие простори на прво место го потенцирале нерегуларниот и асиметричен начин на војување како основен елемент во борбите¹²⁵. Самиот начин на водење на борба со употреба на мали групи со изведување на неконвенционални тактики, доведува до логичен одговор дека ССО би претставувале сили за успешна одбрана од ваквиот вид на закани (нелинеарни, асиметрични и нерегуларни). ССО би биле најадекватни за борба против асиметрични закани и одржување на степенот на интензитет на конфликтот. Секако предизвикување на големи материјални штети, огромни човечки загуби и било каков вид на губење на контрола врз конфликтот би довело до зголемување на условите кои би воделе кон наметнати и присилни решенија. Затоа воените сили за СО како одговор би биле најадекватни, односно би биле ангажирани пред било какво избувнување на конфликт кој би го ставиле под контрола пред било каква ескалација и употреба на конвенционалните сили.

ЗАКАНИ	ИНТЕНЗИТЕТ		
	Краток рок (до 1 година)	Среден рок (до 5 години)	Долг рок (до 10 години)
Директна закана по суверенитетот и територијалниот интегритет/вооружена агресија	НИЗОК	НИЗОК	НИЗОК
Тероризам	НИЗОК	СРЕДЕН	СРЕДЕН
Насилен екстремизам и радикализам	СРЕДЕН	СРЕДЕН	ВИСОК
Организиран криминал	ВИСОК	ВИСОК	СРЕДЕН
Миграција	СРЕДЕН	СРЕДЕН	СРЕДЕН

¹²⁵ Правило за специјални операции во Армијата на Република Македонија – публикација 2017 година

Сајбер напади	СРЕДЕН	ВИСОК	ВИСОК
Странски разузнавачки служби	ВИСОК	ВИСОК	СРЕДЕН
Економско политички состојби	СРЕДЕН	СРЕДЕН	СРЕДЕН
Елементарни непогоди, техничко технолошки катастрофи, епидемии и климатски промени	СРЕДЕН	СРЕДЕН	ВИСОК
Деградирање и уништување на животната средина	СРЕДЕН	СРЕДЕН	СРЕДЕН

Табела бр.2: Закани и ризици¹²⁶

Во моментот Армијата на Р.С Македонија како 30 та полноправна членка на НАТО е во фаза на трансформација која што треба да заврши до 2028 година. Според СОП на Армијата во план е Армијата да се намали од 8200 моментални припадници на 6800 припадници активен персонал. ССО во кој што спаѓаше полкот за Специјални Операции (пСО) е започнат со трансформација во 2019 година, и со завршување треба да има целосно подготвен баталјон на специјални сили (бСС), кој што би бил под команда на Командата за Операции а не како до сега на генералштабот на Армијата. Баталјонот би бил целосно подготвен за извршување на специјални операции согласно доктрината и практиката на воените сили за специјални операции во НАТО. Баталјонот според предвиденото треба да се состои од две чети на специјални сили, и логистички вод во состав на баталјонот. Ренџерскиот баталјон кој што беше во склоп на пСО според насоките од СОП би требало да се развие во ИРБ (Извидувачко Разузнавачки баталјон), со основна цел поддршка на оперативните и на повисоко ниво стратешките цели на одбраната. Според СОП на Армијата цел е да се декларираат 2 тима (2x12) од составот на бСС кои би биле подготвени за понатамошно ангажирање во состав на силите за реакција во НАТО, и вклучување во НАТО мисиите како полноправна членка.¹²⁷

¹²⁶ Табелата е превземена од СОП на Армијата

¹²⁷ СОП-мкд-верзија-05-07-2018

Трансформацијата и понатамошниот развој е ставен и во долгорочниот план за развој на одбранбените способности (ДПРОС). Овој документ е база за развој на способностите на Министерството за одбрана и вооружените сили. Според ДПРОС БСС би се развивал во насока на постигнување на интероперабилност со силите за специјални операции на НАТО сојузот.¹²⁸

7.2. Силите за специјални операции и нивната улога за време на конфликтот од 2001 година

За да се долови сликата и улогата на ССО по осамостојувањето на Р. Македонија неопходно е да се навратам на релативно поновите настани кои се случија на нашата територијата. Конфликтот од 2001 година не научи за важноста на ССО и колку е значајно да се оддржува нивото и степенот на конфликтот со низок интензитет, како не би прераснал во конфликт со висок интензитет во кој би имало голем број на цивилни жртви како колатерална штета од борбените дејствија.

Уште од самиот почеток на вооружениот конфликт во март 2001 година ССО беа ангажирани во првите борбени редови, секако со неопходната борбена поддршка од страна на военото воздухопловство, артилериските единици и останатите конвенционални единици. Во содејство со специјалните сили на Министерството за внатрешни работи беа одбранети, освоени и завземени клучни точки од големо значење. Со завземање и блокирање на овие клучни точки ССО не дозволија борбите да се прелеат во урбаните средини каде што би имало голем број на цивилни жртви. Примери за спречување на одливањето на борбените дејствија во големите градови се освојувањето и завземањето на тетовското кале како и ослободувањето на с. Арачиново, поради самата близина на овие две позиции. Поради непријателот и неговата герилска тактика на изненаден напад и брзо извлекување, како и самата конфигурација на теренот каде што се изведуваа борбените дејствија, најдобар и најсоодветен одговор на овие напади беа ССО што и го потврдија истото во борба. Ова го потврдува фактот и улогата на ССО, при што слободно може да се каже дека клучната улога во 2001 година ја одиграа токму ССО, каде што на дело се покажа нивната врвна обученост и справувањето со ваквиот вид на закани.

¹²⁸ Долгорочен план за развој на одбранбените способности (2019-2028 година)

7.3. Силите за специјални операции и нивното учество во меѓународни операции

Со политичкиот консензуз добиен од страна на сите политички субјекти во Р.Македонија, како и добиената поддршка од страна на македонската јавност за учество во коалицијата за борба против тероризмот, македонската Армија зема активно учество со испраќање на единици во мисијата „Слобода за Ирак“. По паѓањето на режимот на Садам Хусеин, поточно од јуни 2003 до 2008 година активно учество земаа 490 припадници кои што беа од состав на пСО, и кои што работеа на принцип на менливост на секои 6 месеци. За учеството во оваа мисија единиците од пСО беа високо одликувани, и тоа го потврдуваат 120те медали добиени од владата и армијата на САД. Токму на ирархско ниво специјалните сили ја покажаа својата професионалност, високиот степен на обученост и спремност при извршување на задачите. Во една од ротациите во кои што учествував, можам да си земам за право да кажам дека задачите кои што ги извршувавме, беа задачи со висок степен на ризик својствени за ССО. Исто така задачите беа комплексни и од самиот факт дека непријателот не беше јасно дефиниран и со јасна воена формација, туку нападите ги извршуваа мали групи или поединци од различни терористички организации. Затоа беше многу тешко и комплексно да им се влезе во трагата на овие терористички групи кои делуваа во помали формациски структури или ќелии, но со иста цел или исти идеали. Морам да напоменам дека во тоа време на територијата на Ирак дејствуваа голем број на терористички организации, затоа многу голема беше нашата улога или откривањето и апсењето на голем број на лидери на овие терористички организации. Големата улога на ССО освен во Ирак се покажа и во борбите во Тора Бора во Авганистан каде што дејствуваа специјалните сили со голема воздушна поддршка и подготовка на теренот. Сите овие борби ја открија страната на тероризмот и новите безбедносни закани, но од друга страна и неуморната борба против заканите на денешницата кои што и денес продолжуваат со несмален интензитет. Лекцијата која што ги научи државите во светот е тоа дека мора постојано да се вложува и инвестира во надградување на ССО, кои што се секогаш на теренот уште пред да дојде до ескалација на конфликтите. Успехот на мисијата „Слобода за Ирак“ е успешна и од самиот факт дека сите 490 припадници

безбедно се вратија на територијата на Македонија. Како полноправна членка на НАТО ССО сè повеќе работат на полето на зајакнување и проширување на способностите во рамките на сојузот, сеопфатната одбрана и унапредувањето на соработката, што се покажува со учество на разни вежби кои се изведуваат од страна на нашата земја и останатите членки на НАТО.

Македонија се посвети на процесот на носење безбедност и воспоставување стабилност во Авганистан како предуслов за градење на функционална држава. Македонската армија е доверлив партнер на сојузничките трупи во поголем дел од оваа операција; македонскиот придонес во Авганистан е пофален од страна на Алијансата. Научените лекции и искуството со кое се здобивме во Авганистан е мошне значајно за развојот на одбранбениот сектор во Македонија. Се разбира, ова партнерство во Авганистан е двонасочен процес. Со цел да биде поефективна на терен, Македонија инвестираше значителни ресурси во развојот на добро-обучена и опремена, интероперабилна армија која е подготвена да ги преземе обврските како земја-членка. Алијансата е свесна дека Авганистан бара обединети воени и политички напори. Посветена на процесот на стабилизирање и изградба на Авганистан, Македонија ќе треба да ги разгледа приоритетите на Алијансата и да се фокусира на нив во понатамошниот развој на воените и цивилните капацитети.

8. Заклучок

Современиот свет е исправен пред бројни закани и ризици со кои се загрозува безбедноста на поединецот, нацијата и светот воопшто. Имено, глобализацијата со своите негативни ефекти генерира услови за зајакнување на антагонизмот и постоечките услови за избивање на неконвенционални форми на конфликт. Практично, глобализацијата со своите ефекти ги забрзува постоечките услови за појава на хибридни војни и појавата на асиметрични закани за безбедноста. Има многу причини зошто воените сили за специјални операции имаат важна улога во справување со асиметричните закани, но како заклучок би ги издвоил:

- Рано откривање на можноста од ескалација на конфликтот, и сузбивање во најрана фаза или пред избувнување на конфликтот;
- Одржување на конфликтот на степен со низок интензитет;
- Големата сигурност и чувство на безбедност која што ја создаваат кај населението;
- Справување со современите ризици и закани со употреба на мали сили способни за борба во сите временски и теренски услови и во сите делови во светот;
- Военото асистирање каде што со обука и менторирање на тамошните воени сили успеваат да ја вратат економската, политичката и воената стабилност во било која завојувана држава во светот.
- Отворената можност за соработка и заедничко дејство на државите со самото здружување во сојузи како што е на пример НАТО каде што ССО ги стандардизираат процедурите а со самото тоа имаат и голем успех на борбените полиња ширум светот;
- Воените сили за специјални операции овозможуваат голем успех и победа врз многу поголеми и помоќни конвенционални сили, со употреба на мала сила која што правилно би била правилно применета и употребена;
- Најдобар и најсоодветен одговор врз меѓународниот тероризам кој што кулминацијата ја достигна кон крајот на 20 век и почетокот на 21 век.

Истражувајќи ги улогите на специјалните единици во борбата против тероризмот, овој магистерски труд се обидува да понуди одредена јасност во врска со обуката и распоредувањето на специјалните единици, со цел да ги поддржи овие улоги. Покрај тоа, треба да бидат воспоставени придружни структури потребни за специјалните единици да ги извршуваат своите улоги – тие вклучуваат јасни командни синџири за интегрирани операции на домашно и меѓународно ниво, законски одредби за овластување и обележување на дејствијата на специјалните единици; и легитимни институции преку кои може да се распоредат специјалните единици.

Од аспект на безбедносните ризици и самата употреба на воените сили за специјални операции, како и значењето кое што го имаат во справување со асиметричните закани може да се дојде до заклучок дека се најголемата препрека во избувнување и ширење на конфликтите, а со самото тоа и сведување на цивилните жртви на минимум. Само правилната употреба на единиците за специјални операции би донела успех на борбеното поле.

Како што споменав ова е само дел од улогата која што ја имаат воените сили за специјални операции од големиот и широк спектар на задачи кои што ги извршуваат. Денес единиците за специјални операции се составен дел или „инвентар“ на многуте хуманитарни и мировни мисии кои што се извршуваат под знамето на Обединетите Нации и останати меѓународни или регионални организации или воени коалиции.

Исто така важна улога игра и ненаменската употреба на специјалните единици која што би била многу опасна и неефикасна. Затоа раководните способности се многу важен дел, како на лидерите кои раководат со специјалните единици, така и на политичките субјекти кои што одлучуваат и даваат согласности за употребата на единиците за специјални операции.

Специјалните единици ширум светот се позиционирани во критичен момент, бидејќи е потребна креативна трансформација за да се спротивстават на новите закани и предизвици од сите аспекти и области. Потребна е меѓународна соработка за да има безбедносно опкружување на поефикасен и пофлексибилен начин. Затоа, потребна е соработка помеѓу агенции, служби, секотри бидејќи со градење на организациска отпорност и индивидуална прилагодливост, се забрзува темпото на соработка против асиметричниот противник.

Специјалните единици се издигнаа од низа на конфликти од Втората светска војна наваму. После 11 септември 2001 година, специјалните единици се силно вклучени во справувањето со повеќедимензионални закани низ цел спектар на операции. Една од клучните цели на специјалните единици е да спроведат специјални операции од повеќе платформи, со цел да се победи непријателот. Но, денес, специјалните единици еволуираа во борбена сила способна за ефикасен одговор на кризи и противтероризам, за да ги надополни иницијативите за национална безбедност. Веројатно, рамнотежата на моќта се смени во последниве години како резултат на значителниот пораст на тероризмот низ целиот свет, што ги оформува обуките и операциите на специјалните единици да станат генерално поостри и порелевантни. Од овие причини, потребата за флексибилно споделување и вмрежување низ организациите станува клучна за прилагодување кон новите и постојано менливи закани на борбеното поле во 21 век.

Денес, во крајна линија најважно е како специјалните единици ја ублажуваат заканата, ги пресметуваат вклучените ризици и ја користат нивната иницијатива за да го придобијат противникот, што создава вистинска конкурентска предност. Конечно, персоналот на специјалните единици е стратешко средство, кој носи пакет од напредни вештини за да ја надополни одбраната на нацијата. Тие мора да бидат соодветно ангажирани за да се справат со новите предизвици, и да ги искористат новите можности да се трансформираат во мултипликатор на сила за асиметричното доба.

Македонија не може сама да се соочи со глобалните закани кои ги вклучуваат нуклеарните оружја, сајбер заканите или природните катастрофи. Улогите на специјалните единици ќе продолжат да се развиваат со манифестирање на асиметричните закани. Заедничкиот напор на сојузниците против било која закана за Македонија ќе биде многу полесен за спроведување доколку Македонија дејствува како дел од Алијансата, ќе овозможи поголема безбедност со помалку ресурси- предност на колективната безбедност. Уште повеќе, новиот Стратешки Концепт ќе биде многу важен за Македонија бидејќи ќе понуди насоки за понатамошната трансформација на одбранбената политика, вклучувајќи ги и новите способности кои треба да се развијат,

адекватната командната структура, соодветната опрема и видовите на мисии за кои македонската армија треба да биде подготвена.

Од овие гледишта, доволно е да се каже дека институционализацијата на специјалните сили на глобално ниво не е од суштинско значење само за државите. Интеграцијата и развојот на воените сили за специјални операции сега може да се сфатат како воена иновација за поддршка на стратегиите за национална безбедност во нивната потрага кон спротивставување на асиметричните закани, за постигнување глобален мир и стабилност.

9. Користена литература

1. Alan Beyerchen. (1992). "Clausewitz, nonlinearity and the Unpredictability of War", *International Security*, 17:3, p.59-90.
2. Alastair Finlan. (2003). "Warfare by Other Means: Special Forces, Terrorism and Grand Strategy", Routledge.
3. Albert Réka and Albert-László Barabási. (2002). Statistical Mechanics of Complex Networks, *Reviews of Modern Physics*, Vol. 74, 71.
4. Arquilla, J., Ronfeldt, D. (2001). *The Advent of Netwar-Networks and Netwars: The Future of Terror, Crime, and Militancy*, Santa Monica, CA: Rand.
5. Ashton B. Carter, William J. Perry and David Aidesman, (2000). "Keeping the Edge: Managing Defense for the Future", *Belfer Center for Science and International Affairs, Harvard Kennedy School*, pp 119-126.
6. Barić, S., Barić, R. (2011). „Asimetrično ratovanje i vojne doctrine“, Veleučilište Velika Gorica, Velika Gorica. *US Joint Publication 1*, Joint Warfare of Armed Forces of the United States.
7. Bernd Horn and Tony Balasevicius (eds.), (2007). *Casting Light on Shadows: Canadian Perspectives on Special Operation Forces*, CA: Dundurn Group.
8. Brzica Nikola (2018). Understanding Contemporary Asymmetric Threats, *Croatian International Relations Review—CIRR—XXIV* (83), 34-51.
9. Brzica, N. (2017). Potential Adherents of Radical Islam in Europe: methods of Recruitment and the Age of Perpetrators in Acts of Terror. *Politička misao: časopis za politologiju*, 54(4), 161-184.
10. Cabrowski, A., Garstka, J. (1998). *Network-Centric Warfare: Its Origin and Future*, U.S. Naval Institute.
11. Charles M Simpson. (1983). *Inside the Green Berets: The first thirty years, a history of the U.S. Army Special Forces*, Presidio Press, USA.
12. Chris Lawrence (2012) U.S. special forces rescue Somalia aid workers, *CNN*,
достапно на: <https://edition.cnn.com/2012/01/25/world/africa/somalia-aid-workers/index.html>
13. Christopher Coker, (2007). *The Warrior Ethos: Military Culture and the War on Terror*, US: Routledge.

14. Colin Gray (2007). *Another Bloody Century: Future Warfare*, Phoenix Press.
15. Countering the Changing Threat of International Terrorism". (2000). *Report from the National Commission on Terrorism*, p5.
16. David L. Grange. (2000). "Asymmetric Warfare: Old Method, New Concern", *National Strategy Forum Review*, Winter, p1.
17. Dawson, M., Omar, M. (2015). *New Threats and Countermeasures in Digital Crime and Cyber Terrorism Information Science Reference*.
18. Denis Smith and Dominic Elliot. (2006). *Key Readings in Crisis Management*, Routledge.
19. Derek Leebaert (2006). *To Dare and to Conquer: Special Operations and the Destiny of Nations*, from Achillesto Al Qaeda, Back Bay Books.
20. Dick Couch. (2007). *The Chosen Soldier: The Making of a Special Forces Warrior*, New York: Three Rivers Press.
21. FM 3-05.201. (2007). (S/NF) Special Forces Unconventional Warfare (U), p. 22-24.
22. Fredholm, M. (2017). *Transnational Organized Crime and Jihadist Terrorism. Russian-Speaking Networks in Western Europe*. Routhledge: New York.
23. Galula, D. (1964). *Counterinsurgency Warfare – theory and practice*. Praeger Security International: Westport, CT.
24. General Tod D. Wolters, U.S. Air Force, доступно на: <https://www.af.mil/About-Us/Biographies/Display/Article/107979/lieutenant-general-tod-d-wolters/>
25. Hart, L. (1954). *The Strategy of Indirect Approach*, National War College Internet Archive.
26. Herman B. Leonard and Arnold Howitt. (2000). Against Desperate Peril: High Performance in Emergency Preparation and Response, *Communicable Crises: Prevention, Response, and Recovery in the Global Arena*, Deborah E. Gibbons (ed.), US: Information Age Publishing.
27. Horn and Balasevicius (eds.). (2007). *Casting Light on Shadows: Canadian Perspectives on Special Operation Forces*, CA: Dundurn Group.
28. Huba, W., 2006. *Traditional and Irregular War*. US Army War College.
29. Hy S. Roinstein. (2006). *Afghanistan and the Troubled Future of Unconventional Warfare*, US: Naval Institute Press.

30. Institute for National Strategic Studies. (1999). *Strategic Assessment 1998: Engaging Power for Peace*, Washington: National Defense University Press.
31. James Eggensperger. (2004). "How far is too far? Lessons for Business from Military Teams", *Team Performance Management*, Vol. 10, No. 3/4, pp 53–59.
32. Jennie Cohen (2021). The Storied History of SEAL Team Six, the Secret Unit That Killed Bin Laden, April 16, *History*, доступно на:
<https://www.history.com/news/the-secret-unit-that-killed-bin-laden>
33. Joel Nadel and J.R Wright. (1994) *Special Men and Special Missions*, UK: Stackpole Books.
34. John Kiszely. (2007). *Post-Modern Challenges for Modern Warriors*, Defence Academy of the United Kingdom, UK: Defence Academy Publishing.
35. Joint Publication 3-05 Special Operations. (2011), доступно на:
<https://fas.org/irp/doddir/dod/jp3-05.pdf>
36. Joint Publication 5-0, Joint Planning, 1 December (2020), USA, доступно на:
https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/jp5_0.pdf?ver=ztDG06paGvpQRrLxThNZUw%3d%3d
37. Joseph L. Votel, Eero R. Keravuur, The By-With-Through Operational Approach, *FQ 89, 2nd Quarter 2018*, доступно на:
https://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/jfq/jfq-89/jfq-89_40-47_Votel-Keravuori.pdf?ver=2018-04-11-125441-307
38. Jović, S. (1994) Specijalne snage. Podgorica: Montenegro Harvest.
39. Kole, K. S. (2002). *Asymmetric Threats to the United States*, Fairfax, VA: National Institute for Public Policy.
40. Korybko A. (2015). *Hybrid Wars: the indirect adaptive approach to regime change*, Moscow: Peoples` Friendship University of Russia.
41. Lambakis, S., Kiras J., Kolet K. (2002). *Understanding Asymmetric Threats to the United States*, Fairfax, National Institute for Public Policy
42. Leebaert (2007). *To Dare and to Conquer: Special Operations and the Destiny of Nations, from Achilles to Al Qaeda*, Back Bay Books.
43. Leigh Montgomery (2012). Famous US Special Forces operations, *The Christian Science monitor*, доступно на:
<https://www.csmonitor.com/USA/Military/2012/0125/Famous-US-Special-Forces-operations/Eritrea-1998>
44. Leigh Neville. (2011). *Special Operations Forces in Iraq*, Osprey Publishing.

45. Louise Amore and Marieke de Goede, M.E. (eds.) (2008). *Risk and the War on Terror*, New York: Routledge.
46. Mahdi Darius Nazemroaya. (2014). Iraq and Syria are Burning, Constructive Chaos and America's Broader Strategy to Conquer Eurasia. "GlobalResearch.ca.
47. Maksim Tsvetovat and Kathleen M Carley, (2003). *Bouncing Back: Recovery Mechanisms of Covert Networks*, Proceedings of the 2003 North American Association of Computational Social and Organization Science, Kathleen M Carley (ed.), Pittsburgh, PA: Carnegie Mellon University.
48. Mark Lloyd (1995). *Special Forces: The Changing Face of Warfare*, London: Arms and Armour.
49. Merrie Monteagudo (2015), U.S. special operations history: Milestones and missions, *The San Diego Union Tribune*, доступно на: <https://www.sandiegouniontribune.com/military/sdut-us-military-special-operations-history-2015aug25-story.html>
50. Metz, S., Johnson, D., V. (2001). *Asymmetry and U.S. Military Strategy: Definition, Background and Strategic Concepts*, Strategic Studies Institute, USA.
51. Mihajlo Mihajlović, Stanislav Arsić. (2003). *Специјалне снаге света: organizacija, obuka, naoružanje*, Vojska.
52. Military Review. (2014). Command and General Staff School.
53. Robert S. Barr. (2012). "Can Airpower Counter the Asymmetric Threat? Factors influencing the employment of Airpower against International Terrorist Threats", BiblioScholar.
54. Robin Neillands. (1997). *In the Combat Zone: Special Forces Since 1945*, London: Weidenfeld and Nicolson.
55. Rod Thornton. (2007). *Asymmetric Warfare*, UK: Polity Press.
56. Roger W. Barnett, (2003). *Asymmetric Warfare: Today's Challenges to US Military Power*, US: Potomac Books.
57. Rohan Gunaratna (ed.) (2003). *Terrorism in the Asia-Pacific: Threat and Response*, Singapore: Eastern Universities Press.
58. Rose Mueller-Hanson. (2007). "Developing adaptive leaders", *Special Warfare*, July-August, p 28.

59. Rothstein. (2006). *Afghanistan and the Troubled Future of Unconventional Warfare*.
60. SEAL History: The Story of Naval Special Warfare, доступно на: <https://www.navysealmuseum.org/about-navy-seals/seal-history-the-naval-special-warfare-storyseal-history-the-naval-special-warfare-story>
61. Sergei Shahskov. (2011). *The theory of 'manageable chaos' put into practice*. Strategic Culture Foundation.
62. Sergio Miller. (1993). "Special Forces – A Future?", *RUSI Journal*.
63. SOF Reference Manual, Army Command and General Staff College, Introduction to Special Operations, Version 2.1.
64. Special Operations Core Activities, Curtis E. Lemay Center for Doctrine Development and Education, 2020.
65. Steven Mann. (1992). "Chaos Theory and Strategic Thought", *Parameters*.
66. Steven Metz and Douglas V. Johnson II. (2001). "Asymmetry and U.S. Military Strategy: Definition, Background, and Strategic Concepts", *Strategic Studies Institute*, pp 1–25.
67. Steven Metz. (2001). Strategic Asymmetry, *Military Review*, Army University Press, Kansas, USA.
68. Summary of the 2018 National Defense Strategy of the United States of America (2018) Sharpening the American Military's Competitive Edge, USA, доступно на: <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2018-National-Defense-Strategy-Summary.pdf>
69. Summary of the Irregular Warfare Annex to the National Defense Strategy, (2020). Department of Defense, USA, 2020, доступно на: <https://media.defense.gov/2020/Oct/02/2002510472/-1/-1/o/Irregular-Warfare-Annex-to-the-National-Defense-Strategy-Summary.PDF>
70. Sun Tzu. (1963). *The Art of War*, trans. by Samuel B. Griffith, London: Oxford University Press.
71. Susan E. Rice. (2009). US Permanent Representative to the United Nations, FDCH Congressional Testimony to the Committee on House Foreign Affairs on 29 July 2009 about *International Peacekeeping Operations*.
72. Susan L. Marquis (1997). *Unconventional Warfare: Rebuilding the U.S. Special Operations Forces*, US: The Brookings Institution.

73. Susan S. White at all, (2005)., “Developing Adaptive Proficiency in Special Forces Officers”, *US Army Research Institute for the Behavioral and Social Sciences*, p 2.
74. The Future of U.S. Special Operation Forces: Ten Years after 9/11 and Twenty-five years after Goldwater-Nichols. (2011). House Hearing, 112 Congress, U.S. Government Publishing Office.
75. The Joint Staff. (1992). *Joint Strategy Review*, Washington, DC, p.2.
76. The Joint Staff. (1999). *Joint Strategy Review*, Washington, DC, p.2.
77. Tom Vanden Brook (2016) Expert questions Silver Stars for SEALs in Jessica Lynch rescue, May 16, *Military Times*, достапно на:
<https://www.militarytimes.com/2016/05/16/expert-questions-silver-stars-for-seals-in-jessica-lynch-rescue/>
78. United States Code, Title 10, Armed Forces,section 167, “Unified Combatant Command for Special Operations Forces, достапно на:
<https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2017-title10/pdf/USCODE-2017-title10.pdf#page=184>
79. US Army Training and Doctrine Command. *US Army/Marine Counterinsurgency Field Manual*, USA: 2006.
80. William McRaven. (1996). *Case Studies in Special Operations: Theory and Practice*, US: Presidio Press.
81. Владимир Јовановски, Војување од четврта генерација-Специјални операции и асиметрично војување, *ШТИТ*, Министерство за одбрана на Република Македонија, февруари, 2012.
82. Воен магазин „Хрватски војник“ број 079 од 07.05.2006 година
83. Долгорочен план за развој на одбранбени способности (2019-2028), Министерство за одбрана, Република Северна Македонија, достапно на:
<http://www.mod.gov.mk/wp-content/uploads/2019/10/%D0%94%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%A1-2019-2028-finalna-verzija.pdf>
84. Долгорочен план за развој на одбранбените способности (2019-2028 година)
85. Ѓорѓи Вељовски (2010). Теорија и практика на специјалните операции, *ШТИТ*, бр.5, Министерство за одбрана на Р. Македонија.

86. Ѓорѓи Вељовски (2018). *Примена на оперативната вештина и елементите на оперативен дизајн во борбата против современите тероризам*, докторска дисертација, Воена академија.
87. Ѓорѓи Вељовски (2015). Оперативна вештина и нерегуларно војување. Релевантност на оперативната вештина во противбунтовничките операции, *Штиќ*, Министерство за одбрана на Р. Македонија.
88. Златко Кузманов (2019). „Новите димензии на војната во контекст на глобалните предизвици“, *Меѓународен дијало: Исток-Запад*, Меѓународен центар за славјанска просвета-Свети Николе.
89. Марјан Ѓуровски, Марјан Николовски, Саше Герасимовски (2020). *Безбедносни ризици и закани-прејман феноменологија и мапирање*, Фондација Конрад Аденауер во Република Северна Македонија Факултет за безбедност - Скопје, Универзитет „Св. Климент Охридски“ – Битола.
90. Методи Хаџи Јанев. (2019). Армиските „волци“ и „ренџери“-тивки и невидливи чувари на нашата сигурност, *Ојсервер*, достапно на: <https://opserver.mk/izdvojuvame/armiskite-volci-i-rendzheri-tivki-i-nevidliivi-chuvari-na-nashata-sigurnost/>
91. Мирослав Митровиќ. (2017). Хибридно ратовање и асиметричне безбедносни претње, *Војно дело*, бр.7, Институт стратегијска истражувања, Министерство одбране Републике Србије.
92. Нацев З. Петровски Д. (2009). *АРМ кон НАТО-концептуален приод и организационен развој*, Филозофски факултет, Скопје.
93. Ненад Танески (2014). *Глобални хибридни закани и асиметрични војни*, Априком, Скопје.
94. Оружана снага. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. достапно на: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=45632>.
95. Правило за специјални операции во Армијата на Република Македонија – публикација 2017 година
96. Сергеј Цветковски, (2014). Трансформација на војувањето низ призма на асиметричноста, *Годишен зборник*, Книга 67, Филозофски факултет, Скопје.

97. Стратегиски одбранбен преглед 2018 на Република Македонија. (2018). *Кон членството во НАТО и „Идни вооружени сили 2028“*, Министерство за одбрана на Република Македонија, достапно на: <http://morm.gov.mk/wp-content/uploads/2018/07/%D0%A1%D0%9E%D0%9F-%D0%BC%D0%BA%D0%B4-%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%B7%D0%B8%D1%98%D0%B0-05-07-2018.pdf>
98. Тања Милошевска (2018). *Глобален штероризам*, Мар Саж, Филозофски факултет, Скопје.